
	<p>Списание ЕПОХИ Издание на Историческия факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“</p> <p>Journal EPOCHI [EPOCHS] Edition of the Department of History of “St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo</p>		<p>Том / Volume XXXI (2024). Книжка / Issue 1</p>
---	---	--	---

DOI: 10.54664/JOAB7133

ДРЕВНА ЕЛАДА В ЕПОХАТА НА ОПИТ ЗА НАЛАГАНЕ НА ТИВАНСКА ХЕГЕМОНИЯ (371–362 Г. ПР. ХР.)

Живко ЖЕКОВ*

ANCIENT GREECE IN THE ERA OF THE ATTEMPT TO IMPOSE THEBAN HEGEMONY (371–362 BC)

Zhivko ZHEKOV

Abstract: *The era of Theban hegemony lasted no more than ten years, but to a large extent it paved the way for the gradual imposition of Macedonian hegemony over Greece in the following decades. The analysis of the historical processes that took place during this period and of the causal relations between them is possible only after their chronological tracking. Thebes's attempt to impose its hegemony over Greece led to the degradation of Sparta after the separation of Messenia from it. The Persian influence in the Hellenic poleis increased due to the friendly relations between the Thebans and the Persians. The era of Theban hegemony in Greece, which can also be defined as an attempt at hegemony, and not a real one, is a period of continuous wars that covered the whole of Greece. These wars exhausted the Hellenic poleis and largely led to the imposition of Macedonian rule, because it turned out that there was no real contender among the powerful Hellenic poleis who could unite Greece around him and lead the resistance against the extremely aggressive policy of Philip II. Thebes's attempt to become the hegemon of Greece is indicative of the main problem facing any such endeavour. It encountered fierce resistance from the other Hellenic poleis because it contradicted the basic functional principle of the polis as a state and political structure, namely the principle of autonomy.*

Keywords: *Thebes; hegemony; Sparta; Greece; poleis; autonomy.*

Обект на анализ в случая е епоха, която може да бъде разгледана и като преходна, но в същото време и ключова за последващото историческо развитие на Древна Елада. В тази връзка тя представлява интерес за съвременните изследователи в контекста на анализ относно социалните, икономическите и политическите фактори, които генерират тези исторически процеси. Акцентът е поставен върху вътрешните и външни политически фактори, които са изследвани в контекста на големия въпрос за хегемонията. Една политическа тенденция, която до голяма степен доминира историята на Древна Елада в периода V–IV в. пр. Хр. Формулировката на заглавието подсказва и един от основните проблеми, който е обект на изследване. Успява ли

* **Живко Жеков** – доктор, доцент, катедра „Стара и средновековна история“, Исторически факултет, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България; @ zh.zhekov@ts.uni-vt.bg

Тива да реализира на практика своите претенции за хегемония над елините или те остават само химера? Отговорът на този въпрос изисква изследването на тези исторически процеси и различните фактори, които ги генерират да се проследи хронологически. Този подход позволява да се установят причинно-следствените връзки и последиците от дадените исторически явления, което не винаги е възможно да се постигне в случаите когато се използва структурно-системния метод за анализ.

Посочените вече цели на изследването предполагат използването и на съответните научни методи. В този контекст е логично в изследването да преобладава използването на системно-хронологичния метод, който позволява процесите да се анализират в тяхната динамика и статика. Активно е използван също така историко-генетичния метод, който позволява да се анализира детайлно генезиса на историческите събития и причинно-следствената връзка между тях. Използван е също така и сравнителният исторически метод, който позволява да се изследват и исторически явления, за които липсва достатъчно информация в изворите.

Анализът се базира главно върху историческите съчинения на Ксенофонт, Диодор Сицилийски и Плутарх, които се явяват основни исторически извори за разглеждания период. Те се допълват взаимно, а в много от случаите се коригират. Инцидентно се привличат сведения на видните атински оратори Исократ, Демостен и Есхин. Също в редица случаи се използват и данни от Павзаний, който компилира значителна част от достигналата до него историческа и географска традиция при неговото описание на Елада.

Основният извор са шеста и седма книги от „Хеленика“ на Ксенофонт [Gray, V. 1989]. Интересна информация се открива и в неговата биография на спартанския базилевс Агезилай II, който е покровител и благодетел на атинския историк. Към анализа на тези две исторически съчинения следва да се подхожда критично. Известни са лаконофилските възгледи на Ксенофонт, поради които той е принуден да напусне Атина след свалянето на Тридесетте тирани от Тразибул Стириецца през 403 г. пр. Хр. Относно конкретната проблематика следва да се отбележи известно пренебрежение от страна на атинския историк на видния тивански политик и военен стратег Епаминонд.¹ Изследването на „Хеленика“ показва, че в редица случаи нейният автор премълчава или negliжира успехите на тиванеца, което е безспорно доказателство за неговата предубеденост. Неговите антидивански възгледи са напълно обясними предвид факта, че след първият поход на Епаминонд той е принуден да напусне „имението“ подарено му от спартанците и да се оттегли в Коринт [Westlake, H. 1975, pp. 23–37]. Въпреки посочените проблеми Ксенофонт си остава най-подробният и достоверен античен извор за посочения период особено що се отнася до събитията в Пелопонес.

През последните тридесет години излязоха няколко монографии посветени на живота и творчеството на този античен автор, в които бяха направени опити да се преразгледат някои от утвърдените тези в съвременната историография, но въпросните опити не получиха широко одобрение [Waterfield, R. 2004; Tuplin, C. 2004; Gray, V. 2011]. Разбира се, изследванията върху творчеството на този античен автор продължават активно и през последните години.

Активно се използва също така и петнадесета книга от „Историческа библиотека“ на Диодор Сицилийски. При нейния анализ също следва да се подхожда критично, защото този автор е склонен да удвоява събитията при опитът си да компилира достигналата до него ан-

¹ Епаминонд по произход е аристократ. Принадлежи към най-знатната тиванска аристокрация. През ранните години от живота си се има афинитет към философията и в частност към питагорейството [Buckler, J. 1993]. Той наред с Пелопид е най-способният тивански военен и политик през разглежданата епоха. Лично командва беотийските войски в битката при Левктра – 371 г. пр. Хр. Създател е на стратегемата за формиране на направление на главния удар [Jekov, J. 2009], по-което се съсредоточава ударна групировка от конници, леко въоръжени и хоплити строени в колона с дълбочина 50 щита [Buckler, J. 1985]. Тази ударна групировка решава изхода на битката [Жеков, Ж. 2013]. Лидер е на умерените демократи в Тива и един от главните генератори на тиванските претенции за хегемония в Елада. В същото време е предпазлив политик и се опитва да съдържа крайните демократи в родния си полис, които се опитват да действат изключително агресивно във външната политика.

тична наративна традиция, поради което в редица случаи е сложно да се определи кога описва едно и също събитие и кога две различни [Ambaglio, D. 1995; Wiater, N. 2006; Parker, V. 2018, pp. 189–201]. За разлика от Ксенофонт историкът от Сицилия е по-скоро проатински и противански ориентиран, което в известна степен е следствие от изворите, които той е използвал при написването на своето историческо съчинение. Поради посочените причини в известна степен неговото изложение позволява да се контролират и коригират сведенията на Ксенофонт, в които той премълчава или negliжира успехите на тиванците или преувеличава тези на спартанците.

При анализа на античните извори се използва също така и биографията на Пелопид,² която е дело на Плутарх от Херонея. Вероятно той е написал и биография на Епаминонд, но за съжаление тя е загубена [Frakes, R. 2017, pp. 452–467]. Към неговите биографии следва да се подхожда критично, защото самият автор изрично подчертава, че той е моралист, а не историк, което означава, че той цитира само тези исторически факти, които подкрепят неговите моралистични тези, а тези които не ги потвърждават се negliжират. Паралелно с посочените проблеми следва да се отчита и друг, който също е от субективен характер. Плутарх е родом от беотийския полис Херонея, поради което е изключително противански настроен.³ Тази негова личностна позиция води до преувеличаване успехите на тиванците и техните лидери Епаминонд и Пелопид и negliжиране тези на техните противници.

Опитът за налагане на тиванска хегемония в Древна Елада продължава не повече от десет години, но до голяма степен историческите процеси развили се през този период водят до засилване на анархията, а не към установяване на хегемония и ред. Причините за неуспеха на тиванците са много, но тяхното изследване се затруднява в значителна степен от състоянието на античната наративна традиция, което налага те да бъдат анализирани чрез проследяване на историческите процеси и техните причинно-следствените връзки в процеса на тяхното времево развитие. Опитът на Тива да наложи своята хегемония над Елада води до деградация на Спарта след отделянето на Месения от нея. Атина също постепенно изпада в криза, която се проявява в двете десетилетия последвали разглеждания период. В резултат на Съюзническата война от 357 до 355 г. пр. Хр. тя е принудена да позволи напускането на едни от най-силните полиси влизащи в състава на Второто Атинско архе,⁴ което води до значително отслабване на

² Пелопид по произход вероятно принадлежи към тиванската аристокрация, защото уклончивото твърдение на Плутарх, че той принадлежи към род по своята знатност равен на този на Епаминонд може да се тълкува двусмислено [Plut., Pelop., 3, 1]. Той е водач на отряда от тивански демократи, които през 379 г. пр. Хр. през нощта влизат в Тива избиват проспартански ориентираните тирани, след което разбунтуват тиванците и прогонват спартанския гарнизон разположен в тиванския акропол Кадмея [Buckler, J. 1978]. Пелопид е по-краен в своите политически възгледи от своя приятел Епаминонд и клони по-скоро към крайните демократи. Под негово командване тиванците спечелват първите си победи над спартанците в периода 378 – 371 г. пр. Хр., които вдъхват увереност на неговите съграждани, че могат да победят противника в голямо редовно сражение [Sordi, M. 1989]. Тази вяра в собствените сили до голяма степен води до победата при Левктра. Той командва Свещения лох, който в тази битка е строен в дълбочина от 50 щита и всъщност изковава победата на тиванците [De Voto, J. 1984]. Впоследствие ръководи тиванската експанзия в Тесалия и Македония където постига значителни успехи, но не успява да наложи напълно хегемонията на своя роден полис в този регион, защото не разполага с достатъчно военни ресурси.

³ Противанските възгледи на Плутарх са ясно изразени най-вече в неговото съчинение за Херодот, в което той го уличава в лъжа най-вече заради твърденията на историка от Халикарнас, че тиванците са откровено проперсийски настроени по време на Гръко-персийските войни, което според Плутарх не е вярно.

⁴ Използването на термина Второ Атинско архе е напълно легитимно и широко разпространено в съвременната историография. В случая се има в предвид отношението на Атина към нейните съюзници, а не реалността на нейните претенции за хегемония над цяла Елада. Относно релевантността на тезата защитавана от Джак Каргил, че Вторият Атински съюз не може да бъде определен като империя то тя е допустима [Cargill, J. 1981], но той и Първият Атински съюз не е империя в този смисъл, в който се опитва да го интерпретира автора. Справка рецензията на Томас Мартин [Martin, T. 1984]. Тезата

нейната военна и политическа доминация в Егейско море и Проливите. Въстанието на атинските съюзници до голяма степен е резултат от заселването на атински клерухи на остров Самос през архонтската 366/5 г. пр. Хр., което е индикация за нова по агресивна стратегия на атиняните спрямо техните съюзници.

Генезисът на тиванските претенции за хегемония могат да бъдат открити още през втората половина на VI в. пр. Хр. когато Тива се опитва да се наложи като хегемон в Беотия, което води до конфликт с Платея. Тя е подкрепена от Атина, което от своя страна води до конфликт между тиванците и атиняните [Bruce, I. 1968, pp. 190–197]. Атиняните излизат победители в тази конфронтация разгромяват тиванците и през 506 г. пр. Хр. завладяват Ороп, с което получават стратегическо предимство и възможност за по-лесно десантиране на остров Евбея.

Тиванските опити за установяване на хегемония в Беотия в края на Архаичната епоха завършват с неуспех, който се задълбочава поради последвалата проперсийска политика на тиванците по време на похода на Ксеркс срещу Елада. Претенциите на тиванците за хегемония над Беотия продължават в средата и втората половина на V в. пр. Хр. когато тя е в съюз със Спарта срещу Атина. Ситуацията се променя след края на Пелопонеската война когато претенциите на Тива за хегемония над Беотия довеждат до конфликт с победителя Спарта, който претендира за хегемония над цяла Елада [Beck, H., Ganter, A. 2015, pp. 132–150; Beister, H. 1989, pp. 131–147]. Победата на последната в Коринтската война – 395 – 387 г. пр. Хр. предпоставят запазването на нейната хегемония, което след пет години води до завладяването на Кадмея свещеният акропол на Тива от спартанците. През 379 г. пр. Хр. тиванците водени от Пелопид успяват да изгонят спартанския гарнизон от Кадмея, което провокира продължителен военен конфликт между тях и Спарта [De Voto, J. 1989; Sordi, M. 1995, 415–421].

Първоначално спартанците имат превес, но постепенно тиванците с атинска помощ успяват да изравнят баланса на силите. Те успяват да спечелят няколко малки победи над своите противници, които им вдъхват увереност в собствените сили. Атина постепенно започва да оттегля своята подкрепа след 374 г. пр. Хр. уплашена от нарастващата мощ на Тива. Стратегическата ситуация коренно се променя през 371 г. пр. Хр. след победата на тиванците в битката при Левктра. Преди да се премине към тази военна кампания е редно да се разгледа общата стратегическа ситуация в Елада преди нея.

През 371 г. пр. Хр. персийският владетел Артаксеркс II Мнемон изпраща пратеници до всички водещи елински полиси с призив за сключване на общ мир, който следва да повтаря условията на Анталкидовия мир [Diod., XV, 50, 4; Xen., Hell., VI, 3, 12; 5, 1–3]. Атина се опитва да се позиционира в ролята на инициатор за тези преговори, което е резултат от нейното желание да подобри отношенията си с Ахеменидска Персия влошени след неуспеха на персийската военна кампания срещу Египет през 374/3 г. пр. Хр. [Griffith, G. 1935, pp. 239; Ruzicka, S. 2012, pp. 114–121]. Напрежението се поражда от факта, че един от командващите персийските войски в тази военна кампания е атинския стратег Ификрат, който е изпратен от атиняните по искане на Артаксеркс II.⁵ Тази военна експедиция завършва неуспех основната вина, за което е хвърлена върху атинския стратег, което естествено води до обтягане на отношенията между

на Каргил не е широко приета в съвременната историография. Тя се критикува от различни позиции [Duszyński, W. 2020].

⁵ Ификрат е един от най-способните стратегии на атиняните през първата половина на IV в. пр.Хр. Той се прочува по време на Коринтската война. В битката при Лехеон – 390 г. пр. Хр. командваните от него пелтасти имат основна заслуга за унищожаването на една спартанска мора хоплити. През следващите години до края на войната също печели победи. Впоследствие многократно е атински стратег. В спомената персийска военна кампания срещу Египет прави прочутата си реформа на пелтастите, защото персите не разполагат с достатъчно хоплити, а египетския фараон има двадесет хиляди наемни хоплити. Ификрат усилва защитното въоръжение на пелтастите и вместо с метателни копия ги въоръжава с копия по-дълги от тези на хоплитите. Военната известност на Ификрат се потвърждава от факта, че Полиен в своите стратегемеи дава 63 примера свързани с него [Polyaen., III, 9, 1–63; Wheeler, E. 2010, pp. 28], а за Александър III Македонски само 32 примера [Polyaen., IV, 3, 1–32].

Атина и Персия [Launey, M. 1949, p. 367; Best, J. 1969, pp. 138–140]. Другата съществена причина е желанието на атиняните да ограничат тиванската експанзия, която започва да заплашва атинските интереси в Средна Елада.⁶

В началото на лятото в Спарта пристига атинско пратеничество, което е натоварено със задачата да сключи мир. Атиняните поканват и тиванците да се присъединят към тях. В резултат от тази засилена дипломатическа активност е свикан нов мирен конгрес, в който участват почти всички елински полиси, посланици от Персия, Сиракуза и др. [Diod., XV, 50, 4]. На конгреса присъства и македонския базилевс Аминта III, който признава правата на Атина върху Амфиполис [Xen., Hell., VI, 3, 1–17], което е изключително важно за атиняните, защото по този начин практически базилевсът на македоните се обявява за техен съюзник, а в бъдеще те биха могли да разчитат и на неговата помощ срещу халкидците. Представител на Беотийския съюз на мирния конгрес в Спарта е и Епаминонд [C. Nepot., Epaminond., VI]. Преговорите завършват със сключването на мир между Спарта и Атина, които подписват мира от името на ръководените от тях съюзи. По условията на мирния договори се признава съществуването на двата съюза, потвърдена е също така и автономността на всички елински полиси.

Спартанците се задължават да изтеглят хармостите си от всички полиси и да разпуснат флота и войската си.⁷ Техните представители полагат клетва от свое име и от името на своите съюзниците. Атина и нейните съюзници се заклеват самостоятелно, всеки полис за себе си. Тиванците се заклеват първоначално само в качеството си на представители на Тива, но на другия ден Епаминонд заявява, че те искат да положат клетва от името на всички беотийци, с която фактически официално биха получили признаване от участващите в конгреса на аспирациите им за хегемония над Беотия [Beck, H. 2001, p. 356]. Спартанците се противопоставят на тези искания и тиванците се отказват от клетвата си под мирния договор [Xen., Hell., VI, 3, 18–20; Diod., XV, 50, 4]. Тази позиция на тиванските емисари води до продължаване на войната между Спарта и Тива, защото едно от главните искания на спартанците е Тива да се откаже от своите претенции за хегемония над Беотия. Продължаващата конфронтация между тях е отговаря изцяло на атинските стратегически интереси. В резултат от положените от тях реални или фиктивни дипломатически усилия атиняните се позиционират пред персите и останалите елини като защитници на мира и полисната автономия. В същото време техните големи врагове спартанците и тиванците продължават да воюват, с което те се изтощават взаимно и практически усилват влиянието на Атина в Елада.

Разгневени от отказа на тиванците да подпишат мирния договор ефорите заповядват на разположените във Фокида спартански войски,⁸ които се командват от архагета Клеомброт да навлязат в Беотия и да настъпят срещу Тива, ако последната не се откаже от хегемонистичните

⁶ Тиванците атакуват и превземат Платея, която е стар съюзник на атиняните, което заплашва стратегическата отбрана на Атина. Последната за да демонстрира своето неодобрение към тези агресивни действия на тиванците дава атински граждански права на оцелелите платейци [Paus., IX, 1, 8; Isoc., Plataicus; Xen., Hell., VI, 3, 1; 3, 5; Diod., XV, 46, 4–6].

⁷ В античната наративна традиция редовно лаконци се използва като синоним на спартанци. В тази връзка ще се посочат само няколко примера от огромният брой такива. Херодот например използва на няколко пъти този етнимон – приятел лаконец [Hdt., I, 68], Евагор лаконца [Hdt., VI, 103], лаконци [Hdt., VII, 161], началник на лаконския отряд [Hdt., VIII, 2], лаконска войска [Hdt., IX, 53]. Ксенофонт също често използва лаконци като синоним за спартанци. Ето няколко примера – лаконца Етеоник [Xen., Hell., I, 32], лаконци [Xen., Hell., I, 4, 23], лаконца Стенелай [Xen., Hell., II, 2, 2], лаконски хармостии [Xen., Hell., IV, 8, 39], лаконца Демарат [Xen., Anab., II, 1, 3], лаконца Хириософ [Xen., Anab., I, 5], лаконца Клеарх [Xen., Anab., II, 5, 31], лаконца Никандр [Xen., Anab., V, 2, 15], лаконца Неон [Xen., Anab., VII, 2, 29], лаконците Хармин и Полиник [Xen., Anab., VII, 6, 1], повели лаконците към войската [Xen., Anab., VII, 6, 7], лаконци [Xen., Anab., VII, 7, 15], лаконци [Xen., Anab., VII, 7, 17], двамата лаконци [Xen., Anab., VII, 7, 19], лаконци [Xen., Anab., VII, 7, 23].

⁸ Целта на спартанските войски разположени във Фокида е да атакуват в тил тиванците. Тази стратегия предвижда последните да бъдат хванати в клещи. Идеята е една спартанска армия да настъпи през Истмос и да атакува Тива от изток, а в същото време Клеомброт начело на своите войски да атакува

си претенции спрямо останалите беотийски полиси [Diod., XV, 50, 5]. Той изпълнявайки указанията на управляващите в Спарта поставя ултиматум на тиванците да предоставят автономия на беотийските полиси, но натрупалите увереност в резултат от поредицата малки победи над своите противници тиванци отхвърлят този ултиматум [Diod., XV, 51, 3–4]. В отговор спартанските войски навлизат в Беотия през планинския проход Тисба, заобикаляйки укрепените тивански позиции [Tuplin, C. 1987, pp. 72]. Те превземат крепостта Кревсис и пленяват намиращите се там 12 тивански триери [Xen., Hell., VI, 4, 3]. По този начин получават стратегическо предимство, защото поставят противника в отбранителна позиция. Тиванците не успяват да предотвратят проникването на врага на тяхна територия и са принудени да се защитават. Спартанците получават възможност да опустошават земите на своите противници, което означава, че в началото на тази военна кампания те притежават стратегическата инициатива, което е важно предимство по време на война.

Клеомброт настъпва от северното крайбрежие на Коринтския залив към вътрешността на Беотия и се разполага на лагер край малкия беотийски полис Левктра [Tuplin, C. 1987, pp. 72–75].⁹ Тиванско-беотийските войски се разполагат на лагер на срещуположната височина [Xen., Hell., VI, 4, 4]. В последвалата битка край Левктра през юли/август 371 г. пр. Хр. тиванските войски командвани от Епаминонд разбиват спартанските войски командвани от архагета Клеомброт [Jekov, J. 2009, pp. 311–312; De Voto, J. 1984, pp. 115–118], който загива в сражението [Xen., Hell., VI, 4, 5–15; Diod., XV, 55; Plut., Ages., 28, Pelop., 23, Paus., IX, 13, 7–12]. Битката е изключително ожесточена и в нея загиват много спартиати [Hanson, V. 1988, pp. 190–205]. Веднага след битката беотарсите изпращат пратеник в Атина с призив атиняните да се присъединят към тях и заедно да унищожат спартанците, но атиняните отказват [Xen., Hell., VI, 4, 19–20].

На другия ден след битката на полесражението пристига тесалийския тагос Язон, начело на своите наемници. Тиванците му предлагат заедно да нападнат оцелелите спартански войски и да ги унищожат напълно. Язон се противопоставя на тези тивански предложения и убеждава тиванците да сключат мир с разбитите спартанци при условие, че последните се изтеглят от Беотия [Xen., Hell., VI, 4, 22–24]. При вестта за поражението при Левктра спартанците спешно свикват хоплитите от останалите две мори и морите извън града, тази войска е поставена под командването на Архидам и веднага е изпратена към Беотия [Xen., Hell., VI, 4, 17–18]. През нощта спартанските войски с ускорен марш напускат Беотия. В Егостена (Мегарида) те се обединяват с войските на Архидам, който заедно с тях се изтегля към Коринт, където разпуска контингентите на съюзниците, а със спартанските мори се оттегля в Лакония [Xen., Hell., VI, 4, 25–26].

Поражението на спартанците при Левктра и последвалата им неспособност да се реваншират за него показва на цяла Елада, че те вече не са непобедими и военните им ресурси са пред изчерпване [Stylianou, P. 1998, p. 141]. Отслабването на спартанската хегемония предизвиква въстания срещу поддържаните от тях режими в цял Пелопонес. Избухват въстания в пелопонеските полиси Коринт, Сикион, Тегея, Фригалия, в които демосът въстава срещу спартански настроените олигархически хетерии. В Аргос по време на т.нар. „аргоския скитализъм“, демосът използвайки тояги „скитали“, избива 1200 богаташи обвинени от демагозите, че подготвят заговор за установяване на олигархическо управление [Diod., XV, 57, 3–58]. Тези бунтове срещу олигарсите и аристократите в пелопонеските полиси са предизвикани от факта, че те в повечето случаи са лаконофили.

В края на 371 г. пр. Хр. в Атина е проведен нов панелински конгрес, който потвърждава условията на Анталкидовия мир. Всички полиси са обявени за автономни съгласно предписанията на персийския владетел [Xen., Hell., VI, 5, 1–3]. Атиняните триумфират, техният стар

противника от запад, с което практически последният ще се окаже в стратегическо обкръжение. Тази стратегия се проваля поради прибързаните решения на ефорите.

⁹ Левктра е разположена в южната част на Беотия. Тя се намира южно от Теспия и северно от Платея.

противник Спарта претърпява тежко поражение и изпада в сериозна криза. В същото време проведения успешен мирен конгрес предполага, че Атина се превръща в признат лидер на повечето елински полиси, които искат мир и прекратяване на непрекъснатите войни в Елада. Постигнатият успех е само фиктивен, а не реален, защото Спарта практически е заместена от Тива като конкурент на атиняните, които претендират за хегемония над Елада.

Тива се възползва максимално от удържаната голяма победа. Тя принуждава почти всички беотийски полиси да признаят нейната хегемония и да влязат в Беотийския съюз [van Wijk, R. 2020, pp. 126–127]. Съседните на Беотия области Фокида, Локрида, Етолия, Акарнания и Евбея също са принудени със сила или чрез дипломатия да станат нейни съюзници [Cross, N. 2017, pp. 8–15; Beck, H. 2000, pp. 331–341]. Включването на Акарнания и Евбея в този съюз означава, че те напускат Второто Атинско Архе, което естествено предизвиква напрежение между Тива и Атина [van Wijk 2020, pp. 85], защото контрола върху Евбея е от изключително важно значение за атиняните,¹⁰ а контрола върху Акарнания им гарантира позициите в Йонийско море [Xen., Hell., VI, 5, 23; Diod., XV, 57, 1; Xen., Ages., II, 24].¹¹

Ситуацията за спартанците в Пелопонес и цяла Елада продължава да се влошава. През 370 г. пр. Хр. Елея излиза от Пелопонеския съюз и си връща завоюваните от Агис, полиси в южна Елида. В Аркадия противниците на спартанците също се активизират. Ликомед от Мантинейя убеждава аркадските полиси да се обединят в един общ съюз [Beck, H. 1997, S. 72–75; Nielsen, T. 2015, pp. 258–259],¹² но много скоро в аркадските полиси започват вътрешни борби съпроводени с насилие между привържениците на идеята за обединение и симпатизиращите на спартанците [Diod., XV, 59, 1–2]. Тези вътрешни борби всъщност демонстрират все още силните позиции на последните в част от аркадските градове където на тях симпатизират най-вече олигарсите.

В Тегея един от най-големите аркадски полиси в резултат от междуособици са избити привържениците на спартанците, а оцелелите са принудени да се спасяват с бягство в Спарта [Xen., Hell., VI, 5, 6–10; Diod., XV, 59, 3]. Спарта реагира веднага към Тегея са изпратени войски под командването на базилевса Агезилай II, който следва да помогне на бежанците да се върнат обратно в родния си град. Всъщност истинската му цел е да възстанови спартанския контрол над този полис [Beck, H. 2001, pp. 361–363]. Той решава да превземе с изненадваща атака Тегея, през която минава най-удобният път за нахлуване в Лакедемон от север [Pikoulas, Y. 1999, pp. 248–319]. Тази военна авантюра се проваля напълно. Спартанските войски са отбити от аркадските войски командвани от стратега Ликомед, а спартанския отряд проникнал в Тегея заедно с емигрантите е разбит и унищожен [Xen., Hell., VI, 5, 10–21; Diod., XV, 59, 3–4; Plut., Ages., 30, 7].

Тиванците внимателно наблюдават ситуацията в Пелопонес. Отхвърлянето на спартанския контрол от повечето аркадски полиси, Елида, Аргос и редица други пелопонески полиси показва, че Спарта е силно отслабена и за нейния окончателния разгром е нужен един последен мощен удар. Те решават да пренесат войната на спартанска територия. Повод им дава молбата на аркадците, елидците и аргосците да сключат съюз с тях срещу лакедемонците. Тиванците веднага приемат направеното им предложение. Те решават да изпратят войски в Пелопонес. Техните войски придружени от контингенти изпратени от Фокида, локрите, полисите от

¹⁰ Загубата на Евбея означава, че атиняните губят контрола върху пролива Еврип, разположен между остров Евбея и Беотия, а той е стратегически важен за тях. През него минава най-късият и безопасен път за Пагаския залив (Тесалия) и Термейския залив (дн. Солунски залив), които осигуряват достъпа до крайбрежията на Тесалия, Македония, Халкидическия полуостров и Амфиполис.

¹¹ Акарнания се намира в най-западната част на Средна Елада.

¹² Ликомед е един от водещите аркадски политици и военни лидери в първите години от съществуването на Аркадския съюз. Той е един от тези, които сключват съюз с Тива, но след мисията на Пелопид в Персия и опитите на тиванците да наложат своите и персийските условия за сключване на общ мир в Елада променя своите позиции и започва преговори с Атина за сключване на съюз [Bearzot, C. 2019]. Убит е през 366 г. пр. Хр. от аркадски изгнаници [Xen., Hell., VII, 4, 3].

остров Евбея, акарнаните, хераклейте, малейците и тесалийски пелтасти и конници изпратени им от съюзните с тях тесалийски полиси под командването на двамата беотарси Епаминонд и Пелопид навлизат в Пелопонес [**Diod.**, XV, 62, 3–4; **Xen.**, Hell., VI, 5, 23].

През декември 370 г. пр. Хр. тиванските войски започват своята офанзива срещу Спарта. Те заедно с присъединилите се към тях военни контингенти от Аркадия, Елада и Аргос нахлуват през Скириатида в Лакония. Според античните автори Епаминонд съсредоточава под свое командване 50,000 армия край Селасия, през която минава един от основните пътни маршрути за навлизане в Лакония от Аркадия [**Jehne**, M. 1999, pp. 317–358]. Тиванците и техните съюзници настъпват към Спарта следвайки течението на р. Еврот. Те опустошава земите на противника, през които преминават опожарявайки всичко по пътя си. Въпреки реалните възможности да превземе Спарта тиванския командващ Епаминонд се задоволява само с една имитация на атака, която прекратява след първия малък неуспех [**Xen.**, Hell., VI, 5, 30–32; **Diod.**, XV, 65, 4–5]. Той решава да я заобиколи и продължава своето настъпление на юг [**Roisman**, J. 2017, pp. 299–301]. Тиванците и техните съюзници се разпръскват на широк фронт опустошавайки голяма част от територията на Лакония. Те форсират р. Еврот в долното ѝ течение и с помощта на спартанските периеки след тридневен щурм завземат Гитейон, където са разположени спартанските корабостроителници [**Xen.**, Hell., VI, 5, 22–32; **Ages.**, II, 24; **Diod.**, XV, 62, 5–65, 5; **Plut.**, Ages., 31–32; **C. Nepos.**, Ages., 6].

След тези значителни успехи тиванците и техните съюзници се изтеглят от Лакония в Аркадия. През пролетта на 369 г. пр. Хр. Епаминонд развивайки своя успех навлиза в Месения и я освобождава от спартанците. По негова инициатива на склона на планината Итома е основан град Месена, който войските на тиванците и техните съюзници укрепяват [**Diod.**, XV, 66, 1; **Paus.**, IV, 26, 5–7; **Plut.**, Ages., 34; **Plut.**, Moralia., 194 B; **Cooper**, F. 2000, pp. 172–176]. Той оставя силен гарнизон в новоосновения град, след което се изтегля от Пелопонес, защото срокът на командването му за тази военна кампания вече фактически е изтекъл. Неговият първи поход на полуострова продължава три месеца и се превръща в поредица от военни и политически успехи, които завинаги променят геостратегическата ситуация в региона [**Diod.**, XV, 67, 1; **Plut.**, Ages., 32, 8]. Загубата на Месения лишава Спарта от половината от нейната територия, което води до рязко снижаване на спартанските икономически и военни ресурси. Вероятно около половината или по-малко от спартанските клари са в Месения. Тяхната загуба означава, че част от спартиатите губят своя пълноправен социално-икономически статус, което от своя страна предизвиква напрежение в спартанското общество. Тези процеси няма как да не отслабят Спарта, което в перспектива окончателно я лишава от възможността да претендира за хегемония над цяла Елада.

Първата военна кампания на Епаминонд в Пелопонес показва от една страна неговите безспорни военни и политически способности, но тя също така демонстрира една от основните слабости на елинските полиси и техните политически лидери в борбата за хегемония. Главният проблем се състои в необходимостта да се поддържа баланс на силите между претендиращият за хегемония полис и неговите съюзници. По тази причина Епаминонд не атакува решително Спарта, а само имитира опит да я превземе. Вероятно той много добре съзнава, че ако тя бъде ликвидирана то ще изчезне основната заплаха за пелопонески съюзници на тиванците, която се явява техен водещ стимул за съюза им с Тива. В този случай е много вероятно те да загубят интерес към тази коалиция и дори да се превърнат във врагове на тиванците. Вероятно поради тези съображения той съзнателно запазва Спарта, която следва да се явява една перманентна опасност за техните пелопонески съюзници, което фактически е гаранция, че те ще им останат верни.

Управляващият елит в Спарта разбира, че е невъзможно сами да се справят с тиванците и техните пелопонески съюзници, поради което решават да се обърнат към атиняните с предложение за сключване на военен съюз насочен срещу тиванците. Атина също е силно обезпокоена от засилването на Тива, която заплашва собствените и претенции за хегемония в Елада. Преговорите завършват успешно благодарение най-вече на усилията положени от политиче-

ския лидер на умерените демократи Калистрат [**Diod.**, XV, 67, 1; **Xen.**, Hell., VII, 1, 1–14; **Fisher**, N. 1994, pp. 347–400]. Този ход на атиняните е стратегически. Неговата цел е да предотврати възможността тиванците да се превърнат в господари на Пелопонес, което в перспектива би им осигурило достатъчно човешки и икономически ресурси за да претендират за хегемония над цяла Елада.

Съюзът между Спарта и Атина провокира тиванците да предприемат нова военна кампания в Пелопонес. В края на лятото на 369 г. пр. Хр. Епаминонд начело на тиванските войски предприема своя втори поход на полуострова. Атиняните и спартанците правят опит да преградят пътя на враговете си на провлака Истмос, но тиванците атакуват изненадващо призори отбранителните позиции на спартанците и ги пробиват, след което навлизат в Пелопонес [**Xen.**, Hell., VII, 1, 15–17; **Diod.**, XV, 68, 4–5]. Те се съединяват със своите пелопонески съюзници, след което опустошават земите на Епидавр и Тройзен, но не успяват да ги превземат. Все пак постигат успех принуждавайки Сикион и Флиунт да станат техни съюзници [**Diod.**, XV, 69, 1; **Xen.**, Hell., VII, 1, 18]. Тиванците правят опит да атакуват Коринт, но са отбити с големи загуби, поради което са принудени да се изтеглят от Пелопонес [**Diod.**, XV, 69–70, 1; **Xen.**, Hell., VII, 1, 19–22].

Тази военна кампания показва, че изправени пред обединените сили на атиняните и спартанците, тиванците и техните съюзници, нямат големи шансове да постигнат решителен стратегически успех. Изправени срещу тази коалиция фактически балансът на силите се изравнява. В стратегически план вторият поход на Епаминонд в Пелопонес е неуспех, което предизвиква сериозно недоволство в Тива. Поради тези причини след завръщането си в своя роден полис Епаминонд е привлечен под съд и изваден от колегията на беотарсите [**Diod.**, XV, 72, 1–2]. Реакцията на управляващия тивански елит показва, че те много ясно си дават сметка за резултатите от тази военна кампания.

Паралелно с опита да поставят под свои контрол Пелопонес тиванците започват експанзия и в северна посока към Тесалия. Усилването на техните позиции там ще им позволи да си гарантират сигурността от север, а също така ще ограничи възможностите на техните противници да използват тесалийците срещу тях. Те получават шанс за подобна офанзива поради благоприятно развитие на стратегическата ситуация за тях в този регион. През 370 г. пр. Хр. Язон заповядва (използвайки за повод приближаващите Питийски игри) всеки тесалийски полис да изпрати жертвени животни, а всички тесалийци да се съберат въоръжени. В Елада се разпространяват слухове, че Язон иска да ограби храмовете в Делфи и да използва техните съкровища, за да стане хегемон на Елада [**Xen.**, Hell., VI, 4, 29–30; 1, 9–2]. Тези реални или предполагаеми амбициите на Язон не се осъществяват поради неговата смърт.¹³ Той е убит през лятото във Фере от седмина млади аристократи след парада на своята конница. Двама от участвалите в тази акция са убити от наемниците на Язон, но останалите успяват да избягат и са приети в различни елински полиси с големи почести, което показва страха на елините от хегемонистичните стремежи на Язон [**Xen.**, Hell., VI, 4, 31–33; **Diod.**, XV, 60, 5].

Убийството на Язон не ликвидира напълно претенциите на Фере за хегемония, защото братята му Полидор и Полифрон се обявяват за тагоси на Тесалия, но те не успяват да задържат дълго властта. Между тях избухва борба, в резултат от която Полидор е убит по пътя към Лариса, като вероятно убийството е организирано от брат му [**Xen.**, Hell., VI, 4, 33]. Останал единствен претендент за властта над Тесалия Полифрон заповядва да екзекутират Полидам (най-влиятелния човек във Фарсала) и още 8 видни фарсалски аристократи. В опит да постави под пълен контрол тесалийския полис Лариса, който е главния противник на тираните от Фере той изпраща много аристократи от Лариса в изгнание [**Xen.**, Hell., VI, 4, 34]. Засилването на терора срещу тесалийските аристократи от страна на Полифрон показва, че той не успява да получи легитимност на своята власт, за разлика от брат си Язон и му се налага да прибегва към системни репресии, за да запази властта си. Смъртта на Язон слага край на амбицията му

¹³ Диодор Сицилийски изрично подчертава, че Язон от Фере има претенции за властта над цяла Елада [**Diod.**, XV, 60, 1].

за установяване на тесалийска хегемония над Елада и организиране на общо елински поход срещу Ахеменидска Персия под негово лидерство, за какъвто призовава атинският оратор Исократ [Walter, U. 2003, pp. 78–94; Marincola, J. 2014, pp. 49–61]. Нестабилната политическа ситуация в Тесалия практически развързва ръцете на тиванците, защото те вече нямат причина да се притесняват за евентуална заплаха от север от страна на тесалийците.

Обстоятелствата за тях стават още по-благоприятни когато Александър,¹⁴ син на Полидор, убива тирана Полифрон, който управлява само 10 месеца, след което той се провъзгласява за тиран на Фере. Неговото положение е нестабилно, защото той първо трябва да укрепи своите позиции във Фере, едва след което може да претендира за властта над цяла Тесалия. В тази сложна за него ситуация се активизират всички традиционни противници на тираните от Фере. Алевадите от Лариса викат на помощ македонския базилевс Александър II, който завзема Лариса и Кранон. Противниците на Алевадите и македоните викат на помощ тиванците, които съзират възможност да разширят своето влияние над богатата Тесалия и дори да навлязат в Македония.

Начело на беотийски войски Пелопид навлиза в Тесалия. Той обсажда Лариса и принуждава македонският гарнизон разположен в акропола на града да капитулира [Plut., Pelop., 26, 1–2], с което принуждава базилевса на македоните Александър II да се откаже от претенциите си за контрол над Лариса и Кранон. В Македония започват военни действия между базилевса Александър II и могъщия македонски аристократ от Долна Македония Птолемей Алорски любовник на майка му Евридика. Пелопид намиращ се по същото време в Тесалия начело на беотийските войски е привлечен за арбитър в спора. Той решава Птолемей Алорски да запази контрола върху Ботиея с град Алор, които владее. Като гаранция за спазването на поетите политически и военни ангажменти Александър II е принуден да предаде брат си Филип за заложник на Пелопид заедно с още тридесет синове на най-знатните македонски аристократи [Plut., Pelop., 26, 3–5; Diod., XV, 67, 3–4; Aymard, A. 1954, pp. 15–30]. Тази тиванска политика цели да раздели и отслаби Македония, която е заплаха за тиванските интереси в Тесалия, защото Тива се опитва да постави тесалийците под свои контрол.

Александър Ферски продължава да притиска останалите тесалийски полиси в опит да ги покори. Тази негова експанзионистична политика принуждава тези полиси през 368 г. пр. Хр. отново да се обърнат с молба за помощ към Тива. Управляващите там не разполагат с достатъчно войски защото са ангажирани в Пелопонес, поради което решават да изпратят като арбитри Пелопид и Исмений.¹⁵ Те навлизат в Тесалия и успяват да консолидират част от местните полиси около себе си [Plut., Pelop., 27, 1]. Междувременно в Македония отново започват борби за власт. Птолемей Алорски убива базилевса на македоните Александър II. Привържениците на убития молят за помощ Пелопид, който съзира възможност да усилва тиванските позиции в Македония. Пелопид не разполага с войски, поради което набира наемници и с тях се насочва към Македония. Птолемей Алорски се изправя срещу него начело на своите войски, но не се решава да влезе в сражение, а подкупва наемниците на тиванеца. Въпреки този успех Птолемей Алорски предпочита да влезе в преговори, които завършват със споразумение. Македония става съюзник на Тива и се задължава да има едни и същи врагове и приятели с тиванците [Plut., Pelop., 27, 2–4]. Практически тя попада под силна зависимост от страна на последните. Като гаранция за свята вяроvnост Птолемей Алорски дава синът си Филоксен и петдесет свои

¹⁴ Александър запазва властта от 369 до 358 г. когато е убит от братята на жена си. Той претендира да властва над цяла Тесалия и за титлата тагос. Отличава се с голяма жестокост, което настройва останалите тесалийци срещу него [Sprawski, S. 2006a].

¹⁵ Исмений е третият по влияние политик в Тива през разглеждания период. Той е политически лидер с продължителна кариера. Още по време на Коринтската война – 395 – 387 г. пр. Хр. и след нея е един от водещите тивански политици с ясно изразени антиспартански позиции. Според Платон той има склонност към корупционни практики, защото известният философ го дава като пример за бързо забогатяване [Plat., Meno., 90a; Polit., 336a; Dušanič, S. 2011a; Dušanič, S. 2011b].

приближени аристократи за заложници. Пелопид ги изпраща в Тива, като по този начин тиванците получават заложници и от двете спорещи за властта аристократични групи в Македония.

Въпреки постигнатия успех Пелопид е ядосан на наемниците за тяхната измяна и когато научава, че техните жени и деца се намират в близост до Фарсала той решава да ги залови, но когато приближава града внезапно пред него се появява Александър Ферски начело на своите войски. Пелопид и Исмений отиват при него без войски разчитайки на своя авторитет, но са арестувани от тирана на Фере, който се възползва от създалата се ситуация и превзема Фарсала [Plut., Pelop., 27, 5–7; Diod., XV, 71, 2]. В отговор тиванците решават да изпратят осем хиляди пехотинци и шестстотин конника в Тесалия, които следва да накажат тирана на Фере за неговата самонадеяност. Той изплашен, че няма да успее да им се противопостави сам сключва съюз с Атина, която му изпраща ескадра от 30 триери и 1000 войника под командването на стратега Автокл [Diod., XV, 71, 3].

Междувременно тиванските войски навлизат в Тесалия. Александър Ферски не се решава да влезе в открито сражение с тях, въпреки че неговите войски превъзхождат по численост тези на противника. Той постоянно маневрира около тиванците без да ги атакува. В същото време част от тесалийските съюзници на тиванците ги изоставят, поради което на тях им привършват хранителните припаси, защото няма, кой да ги снабдява. Поради посочените причини командирите на тиванските войски решават да се изтеглят от Тесалия [Diod., XV, 71, 4], но при своето отстъпление те са непрекъснато атакувани от конницата на противника, която ги засипва с метателни копия. Тиванците понесат значителни загуби в жива сила и сред тях започват да се наблюдават първите признаци на паника [Diod., XV, 71, 5]. В този решителен момент за стратег е избран Епаминонд, който в случая служи като редови войник, защото изпада в немилост заради провала на вторият си поход в Пелопонес. Епаминонд събира конниците и лековъоръжените в един отряд, който разполага в тила на своите войски. Когато вражеската конница го атакува, той я контраатакува с този отряд и я принуждава да отстъпи [Diod., XV, 71, 6]. По този начин тиванските хоплити могат да се придвижват безопасно, а противника не може да ги атакува директно. След завръщането на тиванските войски в Беотия техните командири са глобени всеки по десет хиляди драхми, а престижът на Епаминонд е възстановен напълно [Plut., Pelop., 29, 1; Diod., XV, 71, 7].

Тиванците изпращат нова войска в Тесалия, но този път тя се командва от Епаминонд. Въодушевени от неговото пристигане много тесалийски полиси се присъединяват към него, а Александър Ферски изпада в изолация [Plut., Pelop., 29, 2–3]. Въпреки реалната възможност да го унищожи Епаминонд започва преговори с него. Те приключват със сключването на мир по силата, на който тиранът на Фере запазва своите владения, но се задължава да предаде Пелопид и Исмений [Plut., Pelop., 29, 11–12; Diod., XV, 75, 2]. Плутарх оправдава поведението на Епаминонд с желанието му да запази техния живот [Plut., Pelop., 29, 4–7], но много по-вероятно е друго да е неговото основно съображение за избраната стратегия. Унищожаването на Александър Ферски означава, че отпада основната заплаха за останалите тесалийци, а те търсят помощ и съюз с тиванците, само защото се страхуват от него. Практически Епаминонд следва същата стратегия както и по време на първият си поход в Пелопонес, когато предпочита да запази Спарта като заплаха за останалите пелопонески полиси, което практически се явява гаранция за тяхната вярност към съюза с Тива.

Ситуацията в Елада допълнително се усложнява от появата на Филиск, от Абидос, който носи значителна сума пари. Той е емисар на персийския сатрап Ариобарзан, който чрез него настоява елинските полиси да свикат конгрес в Делфи, с цел преговори за сключването на общ мир в Елада. Всъщност идеята на персийския сатрап е голяма част от наемниците сражаващи се в Елада да останат без работа, след което той да ги наеме на служба и с тяхна помощ да воюва срещу Артаксеркс II. Водещите полиси се съгласяват да участват в тази мирна инициатива и в Делфи е свикан мирен конгрес.

Преговорите се провалят поради искането на Спарта, Месения да бъде върната под нейна власт, с което не е съгласна Тива [Rung, E. 2013, pp. 35–50]. След провала на преговорите

Филиск оставя две хиляди наемници на спартанците след като им изплаща предварително заплатите [Xen., Hell., VII, 1, 27; Diod., XV, 70, 2]. Тази мирна инициатива инспирирана от Ариобарзан, сатрапа на Фригия подсказва, че преговорите за съюз между него и спартанците започват още преди той открито да въстане срещу Артаксеркс II. Всъщност до известна степен вероятно в резултат от тези контакти между Ариобарзан и Спарта се стига до промяната в политиката на персийския владетел, който няколко години по-късно подкрепя тиванците срещу спартанците [Beckman, D. 2017, pp. 7–17].

Ангажираността на тиванците в Тесалия отслабва тяхното присъствие в Пелопонес, от което се възползват спартанците, които се активизират и отново навлизат с войски в Аркадия. По време на тази военна кампания в близост до Евтрезий спартанските войски командвани от Архидам, син на Агезилай II разбиват обединените войски на аркадците и аргосците. Спартанците не дават никакви жертви. Поради тази причина сражението е наречено битката без сълзи [Xen., Hell., VII, 1, 29–32; Diod., XV, 72, 3; Plut., Ages., 33, 5–6]. Тази победа временно стабилизира позициите на спартанците в Пелопонес, но бързата реакция на тиванците и страхът на аркадците от нова лаконска хегемония практически неутрализират възможностите на Спарта да развие своя успех.

Тази военна кампания показва на аркадците и тиванците, че им е необходима изходна база, чрез която да ограничат максимално възможностите на спартанците да навлизат в Аркадия. Анализът на стратегическата ситуация води до идеята лансирана от аркадския стратег Ликомед и тиванеца Епаминонд да бъде изграден нов град в югоизточната част на Аркадия. Той е създаден чрез синоикизъм (сливане) на няколко малки аркадски градчета [Diod., XV, 72, 4; Paus., VIII, 27, 1–3; Roy, J. 2005, pp. 261–268; Hornblower, S. 1990, pp. 71–76]. В началото част от тях са насилствено заставени да се преместят [Paus., VIII, 27, 5; Roy, J. 2007, pp. 289–293]. Предвиждайки възможните трудности и опити от страна на спартанците да противодействат на замисленото тиванците по предложение на Епаминонд изпращат към Мегалополис хиляда хоплита под командването на Памен, който е един от най-добрите тивански военни командири след Епаминонд, Пелопид. Неговата задача е да помогне на аркадците докато изграждат и укрепяват новият град, а при необходимост и да им помогне да се защитят от евентуална спартанска атака [Paus., VIII, 27, 2; Cooper, F. 2000, pp. 176–179]. Градът е силно укрепен и се превръща в мощна крепост [Maher, M. 2017, pp. 231–243].

Мегалополис е създаден в югоизточната част на Аркадия, която се намира точно срещу Лакония. Неговата основна цел е да държи спартанците под контрол и да не им позволява да извършват необезпокоявани походи в Аркадия, защото той прегражда най-удобното пътно трасе за излизане от Лакония на войски и навлизане в Аркадия. Всъщност в качеството на работна хипотеза е логично да се анализира още една възможност. Предвид факта, че Епаминонд е не само много добър военен командир, но и способен политик със стратегическо мислене, не е изключено една от неговите цели при основаването на новия град да е различна от тази на аркадците. В хипотетичен план е възможно една от неговите стратегически концепции в перспектива да предвижда превръщането на Мегалополис в трети, а защо не и в първи по големина град в Аркадия, каквато амбиция подсказва избраното име за него. При подобно развитие на историческата ситуация то практически този град има потенциал да измести Мантинея и Тегея, които са двата водещи аркадски полиса и при удачно стечение на обстоятелствата да оглави Аркадския койнон. Предвид факта, че в неговото основаване са участвали тиванците е логично да се очаква, че гражданите на Мегалополис ще бъдат благосклонно настроени към Тива. Те дори могат да се превърнат в главен проводник на тиванската политика в Аркадия и Пелопонес. Тези хипотетични планове на Епаминонд, не се реализират, което априори не изключва тяхното съществуване. Косвен аргумент в подкрепа на хипотезата за възможна тяхна реалност е названието на новия град и факта, че през III – II в. пр. Хр. той практически измества Тегея и Мантинея и се превръща в най-силния аркадски полис.

Усилването на тиванските позиции в Македония започва сериозно да безпокои атиняните и те правят поредния опит да си върнат Амфиполис, което значително би усилило техните позиции в района на Халкидика и Македония. Те изпращат ескадра и войски към Амфиполис под командването на известният стратег Ификрат. Тази военна кампания провокира ново разместване на силите в региона. Халкидите, които са най-заплашени от усиляване на атинските позиции в него се противопоставят открито на тази експанзия и застават на страната на Амфиполис. Военните операции около града продължават няколко години в периода 368–365 г. пр. Хр. без атиняните да постигнат главната си стратегическа цел, а именно неговото превземане [Heskel, J. 1997, pp. 25–26].

Въпреки този провал те реализират другата си важна стратегическа задача. По молба на Евридика атинският стратег Ификрат се намесва във вътрешните борби в Македония. Той подкрепя нея и нейните синове Пердика и Филип в борбата за трона срещу Павзаний друг представител на династията Аргеади/Темениди. В този случай действията на Ификрат са успешни и помагат на Евридика да запази властта за сина си Пердика III [C. Nepot., Iphic., III, 2; Aisch., II, 27]. Тази негова намеса във вътрешните дела на македоните е предопределена в известна степен от необходимостта да си осигури тяхната подкрепа за военните операции срещу халкидите и Амфиполис. В същото време тя преследва и друга цел, да се намали и ограничи до възможния минимум влиянието на тиванците в Македония, което сериозно заплашва атинските интереси в този стратегически за тях регион, защото от него атиняните се снабдяват основно с дървен материал за своите бойни и търговски кораби.

След създаването на Мегалополис аркадите получават една мощна база за офанзива срещу Спарта. Те настъпват към Лакония и окупират градовете на периеките намиращи се в нейната северна част. Този техен успех води до фактическо изместване на границата между Аркадския койнон и Спарта до Селасия [Roy, J. 2009, pp. 205–211; Shipley, G. 2000, pp. 368–379]. В същото време аркадите настъпват и в западна посока поставяйки под своя власт Трифилия, която се намира южно от Елида и северно от Месения. По този начин те започват да настъпват в посока Елида и намиращата се под неин контрол Олимпия. Контролът върху последната би им позволил при необходимост да се възползват от съкровищата съхранявани там, което вероятно е една от целите им както показват събитията през следващите години.

През следващата година аркадите правят опит да усилят своите позиции в Северен Пелопонес и подстъпите към провлака Истмос. Аркадския стратег Еней, от Стимфала завладява акропола на Сикион и призовава сикионците да върнат изпратените в изгнание по заповед на Евфрон, който практически е тиран на града. Последния от страх за живота си бяга в пристанището на Сикион [Xen., Hell., VII, 3, 1], но понеже не разполага с достатъчно ресурси за да го задържи се обърнал за помощ към спартанеца Пасимел, който командва лакедемонския гарнизон в Коринт. Така пристанището на Сикион попада под контрола на спартанците, но те скоро са изгонени от него от обединените сили на сикионци и аркадци, а в акропола на Сикион отново е настанен тивански гарнизон [Whitehead, D. 1980, pp. 175–178]. Контролът над Сикион и неговото пристанище позволява на тиванците да си осигурят сигурен плацдарм за прехвърляне на своите войски от Беотия в Пелопонес през Коринтския залив.

Разочарован във възможността на спартанците да му помогнат ефективно Евфрон се обръща за помощ към Атина. Той вербува наемници и с тях завладява отново Сикион през зимата на 366/5 г. пр. Хр. [Xen., Hell., VII, 3, 4]. Тази акция на Атина, която подкрепя Евфрон показва, че атинският управляващ елит е силно обезпокоен от засилването на тиванското влияние в Пелопонес. Ситуацията за Евфрон не е стабилна, защото в акропола на града продължава да се намира тивански гарнизон. В опит да реши този проблем той заминава за Тива и се опитва да постигне договореност за неговото изтегляне. По време на неговото пребиваване в Тива той е убит от група свои противници, които след съдебен процес са оправдани от тиванците за неговото убийство [Xen., Hell., VII, 3, 5–12]. Тази присъда вероятно е индикация, че индиректно отношение към неговото отстраняване имат и тиванците, които по този начин си гарантират контрола над Сикион. Съдебният процес формално е необходим за да се отстранят точно подо-

зренията в тази посока, като се имитира готовност от страна на тиванците да накажат убийците за извършеното криминално деяние на тяхна територия.

Притиснати от своите противници лаконците търсят подкрепа от персите. Те изпращат Анталкид при Артаксеркс II с надежда той да повтори успеха си от преди двадесет години, когато успява да сключи съюз с властващия персийския владетел и така принуждава полисите воюващи срещу Спарта в Коринтската война да сключат мир при условия изгодни за нея [Rung, E. 2022, pp. 110–117]. Научили за спартанското пратеничество тиванците и атиняните също изпращат свои пратеници в Персия [Xen., Hell., VII, 1, 33; Plut., Pelop., 30, 1]. През есента на 367 г. пр. Хр. в Суза се събират емисарите на водещите елински полиси и се провеждат серия от дипломатически преговори. На тях Артаксеркс II подкрепя основно исканията на Пелопид и пренебрегва молбата на Анталкид за подкрепа [Xen., Hell., VII, 1, 34–35; Plut., Pelop., 30, 2–8].

Решенията подкрепени от ахеменида са приети до голяма степен по инициатива на Пелопид. Най-важното сред тях е Месения да запази своята автономия, защото това означава пълно оттегляне на персийската подкрепа за Спарта и легитимира в международен план отделието на Месения от последната. Териториалните спорове на Спарта с аркадците са решени в нейна вреда. Атина е призвана да ликвидира своя флот. Трифилия се отнема от Аркадия и присъжда на Елида [Seager, R. 1974, pp. 45–58]. Анталкид спартанският пратеник в Суза не успява да понесе позора от своя провал и се самоубива. Тимагор един от атинските пратеници е екзекутиран по решение на атиняните, след донос на другия посланик Леонт, който го обвинява, че по време на преговорите в Суза е подкрепял исканията на Пелопид [Xen., Hell., VII, 1, 36–37; Plut., Pelop., 30, 9; Bearzot, C. 2011, pp. 21–37].

Успешната дипломатическа мисия на Пелопид в Ахеменидска Персия довежда през архонтската 366/5 г. пр. Хр. до свикване на мирен конгрес в Тива, на който се събират пратеници от елинските полиси, които следва да изслушат предложенията на персите относно сключването на всеобщ мир в Елада [Cawkwell, G. 1961, pp. 80–86]. Персийският пратеник прочита писмото на Артаксеркс II относно условията за сключване на всеобщ мир, след което тиванците настояват пратениците да се закълнат от името на своите полиси, че са готови да съблюдават предложените им условия. Редица представители изказват възражения, че те не са оторизирани да положат клетва от името на своите представители. Вълната на недоволството е оглавена от Ликомед, от Мантинейя най-влиятелният сред аркадските емисари. Той възразява срещу мястото където се провежда конгреса, с аргумента, че следва да се организира в Пелопонес, а не в Тива. Тиванските представители възразяват остро срещу изказването му и го обвиняват, че се опитва да развали съюза между Аркадия и беотийците. Възмутени Ликомед и останалите аркадци напускат заседанията [Xen., Hell., VII, 1, 39].

Тиванците правят един последен опит да наложат постигнатите в Суза договорености. Те изпращат отделно делегати във всеки един полис с надеждата, че никой полис няма да си позволи да се изправи самостоятелно едновременно срещу тях и Персия, но тази стратегия също се проваля. Тиванските пратеници в Коринт получават категоричен отговор, че коринтците не приемат тези условия и отказват да се закълнат под тях, след което голяма част от останалите пелопонески полиси също отказват да подкрепят условията за мир предложени от тиванците и персите [Xen., Hell., VII, 1, 40]. Според Диодор Сицилийски инициативата на Артаксеркс II завършва с успех и в резултат от нея е постигнат всеобщ мир в Елада, с което приключва и войната между тиванците и спартанците започнала с битката при Левктра [Diod., XV, 76, 3]. Твърдението на Диодор не може да бъде прието за адекватно, защото военните действия в Елада и в частност между Спарта и Тива продължават и през следващите години.

Всъщност провалът на тиванците в опита да наложат своите искания над елинските полиси, въпреки че са подкрепени от персите рязко контрастира с успеха на спартанците в същата ситуация след края на Коринтската война – 395 – 387 г. пр. Хр. Тази война приключва с победа на Спарта само благодарение на подкрепата, която тя получава от Персия. В почти същата стратегическа ситуация и дори по-добра тиванците въпреки пълната подкрепа, която им оказва Артаксеркс II не успяват да наложат своята хегемония над останалите елински полиси.

След неуспеха на дипломатията тиванците решават да наложат своите интереси със сила. Тяхната главна цел е Ахея. Контролът върху нея ще им позволи да прехвърлят своите войски по вода през Коринтския залив в Пелопонес, без да е необходимо да минават през провлака Истмос, който лесно може да бъде блокиран от техните противници дори с малко сили. Контролът над ахейците ще им позволи да надвиснат от север над аркадите и ще направи последните много по-отстъпчиви пред тиванските искания. Беотарсите решават да изпратят експедиция в Пелопонес, за командващ е назначен Епаминонд. С помощта на аргосците той успява да премине без проблеми през провлака Истмос. Експедицията в Ахея е успешна. Ахейските полиси се присъединяват към тиванците без съпротива срещу обещанието на Епаминонд да не променя олигархичното управление установено в тях [Xen., Hell., VII, 1, 41–42].

След края на експедицията и завръщането на войските в Тива управляващите там не потвърждават решенията на Епаминонд относно ахейските полиси, а изпращат в тях свои наместници, които да ги управляват. Последните вероятно по предварително съгласуван план с управляващите в Тива влизат в преговори с демоса в поверените им градове. Получили неговата подкрепа те извършват преврати в управляваните от тях ахейски градове. Свалят от власт олигархическите режими изпращайки техните привърженици в изгнание, след което поставят начело на управлението демократи симпатизанти на Тива. Загубилите властта и домовете си ахейски изгнаници се събират и образуват значителен отряд, с който започват да нападат един след друг своите родни градове и да ги превземат. Така олигархите отново си връщат контрола над Ахея и сключват съюз със спартанците [Xen., Hell., VII, 1, 43]. Опитът на Тива да установи контрол над ахейците се проваля, но те завземат Навпакт и Калидон, които са разположени на северния бряг на Коринтския залив и позволяват на тиванците да установят известен контрол над него.

Отношенията между тиванците и атиняните се изострят все повече. Темисон, тиранин на Еретрия на остров Евбея с изненадваща атака завзема Ороп.¹⁶ Атиняните веднага събират войски и флота и се насочват към града, но те са изпреварени от тиванците, които под предлог, че помагат на Темисон фактически завладяват Ороп и го задържат за себе си [Diod., XV, 76, 1; Xen., Hell., VII, 4, 1; Aesch., Or., II, 164; Cont. Ctesiph., 85; Demosth., Or., XVIII, 99], което се превръща в постоянен повод за конфликти между тях и атиняните. Тази акция на тиванците показва, че те окончателно са се отказали от идеята да търсят политически компромис с Атина и дори евентуален съюз с нея.

Изострянето на отношенията между Атина и Персия след откритата подкрепа оказана от Артаксеркс II Мнемон на тиванците води сближаване между атиняните и Ариобарзан, сатрап на Фригия, който се намира в открит конфликт с владетеля на Персия. През 366 г. пр. Хр. атинският стратег Тимотей с войска от 8 000 пелтасти и 30 триери е изпратен в помощ на Ариобарзан, но когато научава, че последния вече открито е въстанал срещу Артаксеркс II Мнемон ситуацията се променя. Тимотей не се решава на открита подкрепа за бунтовника, а решава да обсади Самос, в който се намира гарнизон на Артаксеркс II Мнемон. Отстраняването на този гарнизон е индиректна подкрепа и за Ариобарзан. След десет месечна обсада островът капитулира пред Тимотей. Персийският гарнизон се изтегля по споразумение с атинския стратег през 365 г. пр. Хр. [Isok., XV, 111; Heskell, J. 1997, pp. 26–28].

Въодушевени от постигнатият успех атиняните възстановяват своята политика по изпращане на заселници. През 365 г. пр. Хр. на остров Самос се изпратени 2000 атински клерухи [Cargill, J. 1995, pp. 17–19]. Малко по-късно атински клерухи са изпратени и в Сестос. Тази

¹⁶ Ороп е малък град разположен на границата между Атика и Беотия. Неговото местоположение е стратегическо, защото от него е най-удобно прехвърлянето от Средна Елада на остров Евбея. През Архаичната епоха той е беотийски, но в края на VI в. пр. Хр. атиняните го завладяват и го владеят до 411 г. пр. Хр. когато в хода на Пелопонеската война е завладян отново от беотийците [Thucyd., VIII, 60, 1]. Впоследствие той няколкократно преминава отново под атински контрол. В средата на II в. пр. Хр. разграбването на града от атиняните води до прочутата мисия на тримата философи в Рим през 155 г. пр.Хр., която следва да измоли от римския сенат намаляването на присъдената глоба на Атина.

атинска политика настройва срещу атиняните техните съюзници, които започват да се страхуват, че Атина се връща към хегемонистичната си политика характерна за Атино-Делоската симахия, когато се опитва да превърне съюза в държава, а съюзниците в свои подвластни като ликвидира тяхната автономия.

Разгневени от опита на тиванците да им отнемат контрола над Трифилия и да им диктуват условията за мир аркадците се отдръпват от съюза с Беотия и сключва съюз с Атина, при условие Атина да гарантира неутралитета на Спарта спрямо Аркадия. Промяната в стратегическата ситуация в Пелопонес принуждава Аргос и Сикион да нападнат проспартанският Флиунт. Целта на тази военна кампания е ограничаване, а при възможност и ликвидиране влиянието на спартанците в Северен Пелопонес. Атакуваният град се оказва в много тежка ситуация, защото аргосците го притискат от изток, а сикионците от запад, но въпреки техните непрекъснати атаки Флиунт дълго време успява да запази своята независимост активно използвайки наемници [Xen., Hell., VII, 2, 1–23]. Тази военна кампания е показателна за изключително голямото значение, което придобиват наемниците във войните между елинските полиси постепенно измествайки на заден план гражданите хоплити.

След скъсването с Тива аркадците влизат в конфликт с елидците за контрола върху Трифилия.¹⁷ Отряд от аркадски изгнаници базирани в Елида се насочват към Трифилия и завземат намиращата се там крепост Ласион. Елидците се възползват от създалата се ситуация и завладяват областта [Diod., XV, 77, 1–2]. Аркадците изпращат пратеници при елидците с искане те да се изтеглят от завладяната територия, но получават категоричен отказ. Тогава те викат на помощ своите съюзници атиняните и заедно с тях се насочват към крепостта Ласион, край която влизат в битка с елидците. Аркадците побеждават, а враговете им губят двеста убити [Diod., XV, 77, 3]. Развивайки своя успех победителите навлизат в Елида и завземат градовете Маргана, Кронион, Кипариса и Корифасий, с което заявяват стратегическите си намерения да я поставят областта под свои контрол [Diod., XV, 77, 4].

Спартанците правят опит да помогнат на елидците, но в битката край Крамнос аркадците разбиват спартанските войски командвани от Архидам, които се опитват да окажат помощ на елидците и обсаденият спартански отряд в Крамнос [Xen., Hell., VII, 4, 22–25]. Тази победа на аркадците практически принуждава спартанците да прекратят своята военна подкрепа за Елида. Междувременно аркадците завладяват светилището в Олимпия където разполагат свои гарнизон и заедно с Писа¹⁸ започват подготовката за 104 Олимпийски игри, които следва да се проведат следващата година.

Аркадците и Писа започват провеждането на 104 Олимпиада през 364 г. пр. Хр. но тогава са атакувани от елидците и ахейците, които са техни съюзници. Сражението се провежда по време на самите игри, които вече са започнали. То е изключително ожесточено, но накрая елидците са принудени да отстъпят, защото противникът се е укрепил силно в сградите намиращи се в района на светилището и от тях ги обстрелва с метателни копия. [Xen., Hell., VII, 4, 28–32; Diod., XV, 78, 3]. Тази военна кампания, в която на страната на аркадците участват контингенти от Аргос и Атина, показва, че за елините има все по-малко свещени и неприкосновени неща, което в перспектива ще се явява един от факторите фокидците да завладеят светилището в Делфи. Игрите са довършени от аркадците и Писа, поради което по-късно елидците не признават 104 Олимпиада за законна.

Развитието на геостратегическата ситуация в Елада и съюза между аркадците и Атина убеждава Еламинонд, че вече не Спарта е главният съперник на Тива за хегемонията над Елада, а атиняните. Победата над тях обаче не може да стане без тиванците да притежават силен флот, поради което той започва да убеждава своите съграждани да построят флота, с която да

¹⁷ Тази област е разположена на западното крайбрежие на Пелопонес между Елида, с която граничи на север и Месения, с която Трифилия граничи на юг, на изток тази област граничи с Аркадия.

¹⁸ Писа е разположена недалеч от Олимпия и още от Архаичната епоха е съперник на Елада за контрола върху светилището. В случая аркадците използват формалните претенции на Писа за да овладеят светилището и съхраняваните в него съкровища.

оспорят морската доминация на Атина в Егейско море [Fossey, J. 1979, pp. 9–12; Roesch, P. 1984, pp. 45–60; van Wijk 2020, pp. 86–92]. Тази негова инициатива изисква значителни финансови разходи, поради което първоначално не среща радушен прием, но след дълги и тежки обсъждания тя е приета [Diod., XV, 78, 4; Buckler, J. 1985b; Vela Tejada J. 2015, pp. 53–57].

Според Диодор Сицилийски тиванците построяват флот от 100 триери [Diod., XV, 79, 1; Carrata Thomes, F. 1952]. Другите антични автори пишещи за този флот не споменават нищо за неговата численост, а противански настроеният Плутарх изрично подчертава, че в сраженията по море Епаминонд не постигнал успех [Plut., Pelop., 14, 1–3], което е индиректна негативна оценка за тази негова инициатива. Всъщност проблемът при създаването на флот е не толкова строежът на корабите, а най-вече тяхната поддръжка и необходимостта да се намерят качествени екипажи, което от своя страна означава, че на моряците и гребците следва да се дадат високи заплати. Практически освен първоначалната инвестиция по строежа на корабите се изисква един значителен ежегоден разход на средства, който тиванците трудно могат да осигурят сами.

Беотия е земеделски район и никога не се е славела със своята търговия и корабоплаване, което означава, че екипажите на корабите следва да се наемат. Поддръжката на тази флота е финансово неизгодна, защото тиванците нямат необходимост от нея за да охраняват търговските пътища в Егейско море. Те не се занимават с морска търговия за разлика от атиняните, които поддържат силна флота за да могат с нея да си осигурят защитата на своите морски търговски маршрути и доставките на жито. Практически флотът е създаден само по политически съображения, което в перспектива е икономически неизгодно. Основно поради тази причина след смъртта на великия тиванец тази негова стратегическа концепция се проваля, защото финансирането за флота спира и той практически е ликвидиран.

Всъщност въпросът с финансирането на тази флота е много важен и предвид известните ограничени икономически възможности на Тива и Беотия е логично да се постави въпроса, а дали не е ползвана външна помощ. В античните извори липсват данни в тази посока, но този въпрос е напълно резонен, а предвид близките отношения между тиванците и Персия след мисията на Пелопид при Артаксеркс II Менмон е логично да се помисли, че е част от финансовите средства е възможно да са дотация от страна на последния. Подобен ход от негова страна е напълно в рамките на политиката му спрямо Елада. По този начин той принуждава Спарта в началото на IV в. пр. Хр. да прекрати своята експанзия срещу персийските владения в Мала Азия давайки парични субсидии на атиняните да си построят флота, с която да воюват срещу спартанците, защото атинският флот е унищожен след края на Пелопонеската война.

В случая геостратегическата ситуация в Егейско море в известна степен е сходна с тази в навечерието на Коринтската война, но вместо спартанците проблеми на персите създават атиняните. Те тайно, а в редица случаи чрез някои от своите стратегии и почти открито подкрепят въстаналите срещу Артаксеркс II Менмон персийски сатрапи в Мала Азия. Тази атинска политика естествено няма как да не предизвика ответна реакция от страна на персийския владетел. Неговата традиционна политика както вече се посочи в такива случаи е да търси съюзник в Елада, който да отвлече вниманието на атиняните от Мала Азия със своите действия, а единственият такъв в случая е Тива. Посочените логически аргументи дават основание да се предположи работната хипотеза, че голяма част от финансирането по строежа и издръжката на тиванския флот идва от Персия. Косвен аргумент в подкрепа на тази хипотеза е и факта, че той постепенно запада и накрая е унищожен след смъртта на Епаминонд, който загива в битката при Мантиней през 362 г. пр. Хр. Ситуацията за персите в Мала Азия започва да се стабилизира към 360 – 359 г. пр. Хр., поради което отпада и необходимостта да се финансира този флот. Разбира се, доказването на тази работна хипотеза изисква още много анализи и аргументи, но тя не може да бъде отхвърлена априори.

Начело на създадения от него флот, през пролетта на 364 г. пр. Хр. Епаминонд се насочва към Проливите за да реализира своите цели по дестабилизиране военноморската мощ на Атина и привличане на нейните най-силни съюзници на страната на тиванците. Атиняните

реагират на тази нова заплаха за тях и също изпращат флота към този стратегически регион под командването от стратега Лахес. Неговата задача е да противодейства на тиванския флот и да не позволи отпадане на атински съюзници в района на Проливите и тяхното присъединяване към тиванците. Стратегическата ситуация в случая не е в полза на атиняните. Най-силният техен съюзник, Бизантион, вероятно в резултат на предварителни преговори, както подчертава Диодор Сицилийски, преминава на страната на тиванците, след появата на тяхната флота в Проливите [Diod., XV, 79, 1]. Исократ също изрично подчертава, че главната цел в тази военноморска кампания на тиванците е Бизантион [Isok., Philip., 53]. Тя не е избрана случайно. Бизантион контролира Босфора, а от него също така лесно може да се осъществява контрол и над Дарданелите. След неговото преминаване на страната на противника Лахес остава без стабилна военноморска база, от която да оперира по морските комуникации на тиванците, поради което решава да се изтегли от региона.

В резултат от умелата дипломация на Епаминонд няколко от най-силните съюзници на атиняните, сред които са Бизантион, Хиос и Родос отпадат от съюза с Атина и сключат такъв с Тива [Diod., XV, 79, 1]. Тази военноморска операция е голям успех за тиванците, защото показва слабостта на атиняните и демонстрира готовността на Тива да оспори атинската морска хегемония в Егейско море. След този успех Епаминонд изтегля тиванския флот от проливите и го закотвя в пристанището Ларимна в Локрида, с което практически оставя своите нови съюзници сами срещу атиняните.

Причините за временното прекратяване на тиванската експанзия в Егейско море са свързани с опит за дестабилизация на властта в самата Тива, който има потенциал дори да оспори нейната хегемония в Беотия.¹⁹ Част от приближените до олигарсите в Тива недоволни от режима установен от Епаминонд и Пелопид решават да извършат преврат и да завземат властта. Понеже не разполагат с достатъчно силов ресурс да извършат планираното сами те се обръщат за помощ към олигарсите в Орхомен [Diod., XV, 79, 3]. Последните се съгласяват да помогнат с триста конници, които традиционно се явяват в Тива на определен ден за да участват във военен парад [Diod., XV, 79, 4]. Заговорът се намира на финален етап когато част от участващите в него тиванци го издават на беотарсите. Последните заповядват орхоменските конници да бъдат арестувани, след което те са съдени, осъдени на смърт и екзекутирани. Управляващите в Тива решават да се възползват от създадалата се ситуация за да унищожат Орхомен, който е техен стар съперник в борбата за хегемония над Беотия. Диодор Сицилийски изрично подчертава съперничеството между двата полиса и дори посочва, че някога във времената преди Херакъл тиванците са плащали данък на Орхомен [Diod., XV, 79, 5]. През първата половина на IV в. пр. Хр. противниците на тиванците често го използват като своя база в Беотия за военните си кампании срещу Тива [Xen., Hell., III, 5, 6; 5, 17–18; IV, 2, 17; 3, 15; Schachter, A. 2014, pp. 65–88]. Тиванците се насочват начело на своите войски срещу Орхомен и го превземат [Paus., IX, 15, 3]. Всички мъже са избити, а жените и децата са продадени в робство [Diod., XV, 79, 6].

Така описаната от Диодор историческа ситуация поражда редица въпроси. Другите антични автори споменаващи за тези събития не допълват съществено или коригират неговите сведения. Първо, един от най-силните полиси в Беотия е превзет светкавично без почти никаква съпротива, което означава, че орхоменците са атакувани изненадващо и въобще не са готови за отбрана, от което следва, че те не са имали никаква информация за случващото се в Тива. Подобен развой на събитията е възможен само, ако тиванците предварително са взели мерки

¹⁹ Следва да се отбележи, че събитията довели до разрушаването на Орхомен се случват докато той плава с тиванския флот в Егейско море, но последиците от тях налагат временно прекъсване на тиванската експанзия. Жестокото отношение на тиванците към Орхомен засилва антидиванските настроения сред останалите беотийски полиси, което от своя страна в перспектива отслабва Тива, а не я усилва. Самият Епаминонд много пъти казва, че ако той е бил в Тива никога не би допуснал случилото се [Paus., IX, 15, 3]. Тези негови думи са индикация за рязкото засилване на антидиванските настроения в Беотия. Те магат да бъдат туширани само с умела дипломация, което от своя страна изисква личното присъствие на Епаминонд в Тива.

никой да не напуска Тива докато не тръгнат на поход, а дори и тогава са се постарали никой да не може да стигне до Орхомен преди техните войски да го достигнат. Бързото превземане на града дори предполага, че е възможно те да са влезли през отворените порти преди орхоменците въобще да осъзнаят какво се случва. Пълното запазване в тайна на този поход изисква продължително планиране и подготовка, което предизвиква сериозни съмнения във версията на Диодор, че беотарсите разбират в последния момент за готвения заговор. Описаният от него съд над орхоменските конница няма как да не отнеме известно време, което при нормални обстоятелства би дало възможност на някои орхоменец или друг беотиец намиращ се случайно в Тива да замине веднага за Орхомен и да извести властите там за случващото се, което естествено би им дало време да се подготвят и да вземат мерки за отбрана. Анализът на събитията показва, че в случая е възможно да става въпрос за една добре планирана провокация от страна на управляващите в Тива целяща ликвидирането на техният стар съперник за хегемонията над Беотия.

Успешната военноморска експедиция на Епаминонд в Егейско море принуждава атиняните да активизират действията си в региона. Една от главните атински стратегически цели в региона е връщане на контрола над Амфиполис, от който може да се контролира Халкидика и търговията в Югозападна Тракия. Поради тези причини Атина започва война с Халкидската лига ръководена от Олинт, защото те оказват военна помощ на Амфиполис. След първите неуспехи на атиняните командването на техните войски е поето от Тимотей, който принуден от обстоятелствата, разгръща военните операции на много широк периметър. Те обхващат цялото Егейско крайбрежие на Тракия от Халкидическия полуостров до Проливите. Необходимостта да се воюва на толкова широк периметър води до разсредоточаване на силите и невъзможността те да се концентрират само на едно конкретно направление, което до известна степен ограничава неговите възможности.

Военните операции се разпростират на толкова широк периметър, защото в даден момент се променя стратегическата ситуация в региона, което принуждава атиняните да преразгледат своите приоритети. Проблемите започват когато одриският владетел Котис I предприема военна кампания на Тракийския Херосонес в опит да го завладее. Той обсажда Сестос опитвайки се да изтласка атиняните от там [С. Нер., Timoth., 1] Тимотей насочва командваните от него войски и флота към този полуостров, със съгласието на Ариобарзан, сатрап на Фригия той завзема Сестос и Критоте. Решителните действия на атинския флот в района на проливите и Егейско море и липсата на тиванския флот, който да му противодейства принуждава отпадналите Бизантион, Хиос и Родос да се върнат в състава на Втория Атински морски съюз. Тяхното присъединяване отново към съюза временно го стабилизира, но той остава нестабилен поради продължаващата политика на Атина за притискане на съюзниците и ограничаване на техните права както показва случая с остров Кос.

Паралелно продължава и военната кампания на Халкидически полуостров и срещу Амфиполис, в която Тимотей също успява да постигне успехи. Превзема Потидея и Тороне, което е голям победа, защото и двете имат стратегическо местоположение. От Потидея практически може да се контролира Термейския залив (дн. Солунски залив), защото тя е разположена на провлака свързващ малкия полуостров Палене с големия Халкидически полуостров, което позволява полиса да се отбранява лесно. В същото време от него може да се контролира морския маршрут от остров Евбея към Халкидика. Тороне се намира в най-южната част на Ситония средния от трите малки полуострова, с които завършва Халкидическия полуостров. Градът се явява важен пункт по пътя към Проливите, защото в античността се плава каботажно, което означава, че през деня брегът следва да се вижда от кораба. По време на тези военни операции Тимотей получава значителна военна помощ от аристократа македон Менелай Пелагонеца, който със своята конница значително помага на атиняните срещу халкидците, които също разполагат със силна конница.

Тази военна кампания е насочена основно срещу Халкидския койнон, който е доминиращата военна сила в региона, но тя уврежда и интересите на македоните, защото усилва атин-

ското присъствие в региона. Основната цел на атинските военни операции е възстановяване контрола върху Амфиполис, но въпреки постигнатите частични успехи атиняните не успяват да я реализират, което показва, че те не разполагат с достатъчно сили за да провеждат успешна агресивна политика. Тази констатация се потвърждава и от факта, че въпреки опитите си в тази посока трудно защитават дори собствените си владения както показва конфликта с Котис I за контрола над Тракийския Херсонес.

Един от първите сигнали за надигащата се криза във Втория Атински морски съюз между част от по-силните полиси и хегемона Атина е опитът на остров Кеос през 363 г. пр. Хр. да излезе от тази симахия, но Атина реагира бързо и решително. Островът е блокиран и обсаден от атинския флот командван от Аристофон и Хабрий. Той е принуден да капитулира и да плати контрибуция [Duszyński, W. 2020]. Част от условията по капитулацията е сключването на нов договор с Атина при по-тежки условия. По силата на този договор всички съдебни дела за над 100 драхми трябва да се разглеждат в Атина. Следвайки тази политика атиняните принуждават жителите на Наксос да прехвърлят разглеждането на редица съдебни дела също в Атина.

Поведението на атинския политически елит в случая много наподобява политиката водена от техните предшественици в епохата между края на Гръко-персийските войни и избухването на Пелопонеската война, а тази политика довежда до създаването на силни антиатински настроения сред полисите участници в ръководения от нея съюз, което от своя страна е една от главните причини за поражението на Атина в Пелопонеската война. Обсадата на Кеос и налагането на нови по-тежки условия за участие във Втория Атински морски съюз на Наксос съчетано с изпращането на атински клерухи на остров Самос няколко години по-рано създават сериозни притеснения сред останалите силни полиси участници в този съюз. Техните управляващи елити се страхуват, че атиняните могат да постъпят по същия начин и с тях, което в перспектива води до засилване на антиатинските настроения в тези полиси, което де факто завършва с избухването на Съюзническата война – 357/6 – 355 г. пр. Хр. довела до излизането от съюза на най-силните полиси участващи в него [Dreher, M. 1995, pp. 198–271].

Антиатинските настроения в района на Пропонтида отново се усилват. Бизантион, Халкедон и Кизик сключват договор да арестуват атинските кораби превозващи жито от Черно море към Атина. Тази враждебна акция принуждава атиняните да изпратят към Пропонтида цяла ескадра, която има за задача да конвоира тези кораби, които са изключително важни за изхранване на атиняните. Изправени пред заплахи от всички страни атиняните са принудени да търсят съюзници сред македонските аристократи, които са готови да защитават техните интереси в Халкидика.

Активизирането на атинската политика в Егейско море, което в известна степен е насочено срещу тиванците, стимулира Александър, тиран на Фере, който е съюзник на атиняните да предприеме офанзива срещу своите врагове, които в по-голямата си част са съюзници на Тива. Той завладява и разполага свои гарнизони в Ахея Фтиотидска и Магнезия. Уплашени от неговата нарастваща мощ противниците му се обръщат отново за помощ към тиванците, които молят да им изпратят войски под командването на Пелопид, защото той е враг на тирана на Фере [Diod., XV, 80, 1; Plut., Pelop., 31, 2; 5]. Те се съгласяват да им изпратят войски, но точно преди да ги изпратят на 13 юли става слънчевото затъмнение, което тиванците възприемат като неблагоприятен знак и се отказват от похода [Diod., XV, 80, 2–3; Plut., Pelop., 31, 3].

Вероятно в Тива съществуват две виждания сред управляващия елит относно посоката на тиванската експанзия. Едното по-консервативното е за усилване на тиванските позиции в Средна Елада и Пелопонес. Докато другата хетерия ръководена от Пелопид и Епаминонд е за разгръщане на тиванската експанзия във всички посоки включително и на север. В подкрепа на тази теза могат да се посочат няколко акции на Пелопид в Тесалия и намесата му в династическите борби в Македония, а също така и северната морска експедиция на Епаминонд в района на проливите. В случая слънчевото затъмнение е използвано от противниците на Епаминонд и Пелопид за да провалят разгръщането на тиванската намеса в Тесалия, но Пелопид не се съобразява с този опит за противодействие и решава да действа самостоятелно в качеството

на частно лице. По време на предишните си кампании в Тесалия той създава ксенически отношения с враговете на тирана от Фере, поради което разчита на тяхната подкрепа при появата си в Тесалия. Той набира 300 тивански конници доброволци и вербува наемници [Plut., Pelop., 31, 4]. С тази войска се насочва към Тесалия.

В тесалийският полис Фарасала, който е един от главните инициатори на тази военна кампания към него се присъединяват повикалите го на помощ тесалийци [Plut., Pelop., 32, 1]. Обединените беотийско-тесалийски войски се насочват на изток към Фере. Войските на Александър заемат позиции по височините на веригата от хълмове Киноскефале,²⁰ които преграждат пътя от равнината на Фарсала към Фере. Пелопид повежда своите войски в атака и успява да изтласка войските на Александър Ферски от заеманите позиции, но по време на битката Пелопид е ранен и по-късно умира от раните си [Diod., XV, 80, 4–5; Plut., Pelop., 32, 2–11; C. Nep., Pelop., V]. Тиранът на Фере се оттегля без да понесе значителни загуби.

Тиванците реагират незабавно на създалата се за тях опасна ситуация в Тесалия. Те изпращат там редовната войска на Беотийския съюз наброяваща 7000 хоплити и седемстотин конници. Тази войска командвана от беотарсите Малкит и Диогейт заедно с присъединилите се към нея пробеотийски настроени тесалийци представлява прекалено голяма сила, с която Александър Ферски не може да се справи. Тиванците го разбиват в нова битка и го принуждават да се изтегли от завладените Ахея Фтиотидска и Магнезия. Той е принуден да сключи военен съюз с Беотийския съюз и да има едни и същи врагове и приятели с беотийците, което практически означава, че става зависим от тях [Diod., XV, 80, 6; Plut., Pelop., 35, 1–2].

Тази военна кампания е индикация за ескалираща политика на експанзия провеждана от Тива, което усилва антидиванските настроения в цяла Елада и консолидира нейните противници. Усилването на тиванските позиции в Тесалия застрашава интересите на Атина в региона води до все по-голямо сближаване между Атина и Спарта, което логично довежда до тяхната коалиция срещу Тива завършила с битката при Мантинея през 362 г. пр. Хр.

Събитията довели до нея са провокирани от тлеещия конфликт между двата най-силни полиса в Аркадския койнон, които се борят за хегемония в него. Тази ескалираща конфронтация прераста в открита война,²¹ след като Мантинея се обявява открито срещу практиката да се използват средства от храмовите съкровища на Олимпия за заплати на епаритите, които са постоянни военни отряди на служба в Аркадския съюз [Xen., Hell., VII, 4, 33; Diod., XV, 82, 1–2]. Тегей обвинява мантинейците в измяна и призовава техните лидери да се явят пред съда на десетте хиляди, но те отказват да се подчинят. В отговор тегейците изпращат към Мантинея епаритите да ги арестуват, но когато войските на аркадците се появяват пред стените на полиса, мантинейците отказват да ги пуснат вътре. Неспеха на тази военна акция разколебава част участващите в събранието на десетте хиляди и те вземат решение съкровищата на храма в Олимпия да не се използват за плащане заплатите на епаритите. Тези от епаритите, които не могат да се издържат сами се разотиват, а техните места са заети от богати тегейци, които искат по този начин да наложат своята хегемония над Аркадския койнон [Xen., Hell., VII, 4, 33–34].

Тегейците се обръщат за помощ към тиванците, но впоследствие след преговори се стига до сключването на мир в Тегей между враждуващите страни в Аркадския койнон. Този мирен компромис е само привиден и цели да заблуди мантинейците и техните съюзници. Вечерта след неговото сключване тегейците и намиращия се в полиса тивански гарнизон арестуват пратениците на аркадските полиси участвали в мирните преговори [Xen., Hell., VII, 4, 35–36]. Повечето пратеници на мантинейците вече са се завърнали в родния си полис, поради което тегейците не успяват да ги арестуват [Xen., Hell., VII, 4, 37]. Мантинейците се оказват в много тежко положение, защото техните противници разполагат с много повече военни ресурси от

²⁰ Верига от хълмове в Централна Тесалия разположени между тесалийските полиси Фарсала и Фере.

²¹ Тегей и Мантинея са двата най-големи аркадски полиса до построяването на Мегалополис. Те са стари противници, защото се намират на основното трасе водещо от Истмоса към Лакония [Maher, M., Mowat, A. 2018, pp. 451–495]. Разположени са в една тясна и продълговата долина в източната част на Аркадия, поради което се конкурират за контрола над нея.

тях. В опит да изравнят силите те се обръщат за помощ към атиняните и спартанците, които с готовност се съгласяват да им помогнат, защото получават възможност да намалят тиванското влияние в Пелопонес и да привлекат на своя страна част от аркадците. Тегейците от своя страна призовават властите в Тива да им изпратят войски. Съществува реална заплаха те да бъдат атакувани от обединените сили на Мантинея, Атина и Спарта, а те със собствени сили и тези на тиванския гарнизон няма как да издържат [Beck, H. 1997, S. 76–78].

Тиванците се отзовават веднага на призива на тегейците, защото разпадането на Аркадския койнон представлява пряка заплаха за тиванските аспирации за хегемония над Елада и в частност над Пелопонес [Кутергин, В. 1991, с. 105–106]. През 362 г. пр. Хр. Епаминонд започва своя четвърти последен поход в Пелопонес [Buckler, J. 2003, pp. 340–345]. След като преминава през провлака Истмос той известно време се задържа край Немея, която е разположена в Коринтида. Идеята му е да организира засада на атиняните, които за да достигнат до Мантинея следва да минат край Немея. Този план се проваля, защото атиняните решават да прехвърлят войските си с кораби през Лакония. След известен престой в Немея тиванците се насочват към Тегея [Xen., Hell., VII, 5, 6–7].

Достигайки този град Епаминонд научава, че неговите противници са концентрирали войските си край Мантинея, а войските на спартанците командвани от базилевса Агезилай II също се насочват натам и вече са стигнали Пелене. Тиванския командващ решава да изненада противника. Той заобикаля неговите позиции и се насочва към Спарта. Целта на тази стратегема е да се завземе града с изненада докато е останал без войски. Замисълът е добър, но се проваля, защото един критянин случайно вижда тази маневра на тиванците и веднага съобщава на Агезилай II [Xen., Hell., VII, 5, 8–9; Diol., XV, 82, 5–6]. По негова заповед към Спарта са изпратени вестители със заповед да се подготви града за отбрана, а той начело на спартанските войски с ускорен марш се насочва към родния си полис, който успява да достигне преди противника да го атакува [Xen., Hell., VII, 5, 10].

Агезилай II заповядва на жените и децата да се качат на покривите на къщите и от там да обстрелват враговете. Подстъпите на града са укрепени с ровове, валове и дървени палисади. Епаминонд научава за завръщането на спартанските войски в града, поради което решава да действа предпазливо. Той първо изучава отбраната на противника [Xen., Hell., VII, 5, 11], след което започва атака по няколко направления с колони от хоплити и пелтасти. Въпреки ожесточените шурмове тиванците не успяват да пробият отбраната на спартанците [Diol., XV, 83]. Решаваща се оказва контраатаката осъществена от спартански отряд хоплити командван от Архидам, син на базилевса Агезилай II. Той отблъсква тиванците пробили през спартанските укрепления и ги принуждава да отстъпят, което води до провал на опита за превземане на Спарта [Xen., Hell., VII, 5, 12–13; Hanson, V. 1998, pp. 210–211].

След неуспеха на тази атака Епаминонд решава да се изтегли от Лакония, защото към Спарта се насочват атиняните и съюзните им аркадци. Той не иска да воюва на вражеска територия срещу обединените сили на противниците си, поради което напуска Лакония и се насочва към Тегея. Времето на неговото командване изтича и той следва да се завърне в Бетотия [Xen., Hell., VII, 5, 18], но единственият удобен път за изтегляне от Пелопонес минава през Мантинея където са се концентрирали войските на неговите противници. Друг сериозен проблем са привършващите хранителни запаси, което създава реална опасност войниците да останат без храна, а това със сигурност ще ги деморализира. За да набави храни той изпраща към Мантинея своята конница, която придвижвайки се максимално бързо следва да изненада мантинейците докато жънат по полето и пасат стадата си. Тесалийските и беотийските конници следва да заловят всички, което могат и по този начин да обезпечат снабдяването на войските с храна [Xen., Hell., VII, 5, 14]. Конницата на Епаминонд успява да изненада противника, но тя е атакувана от конницата на атиняните. В последвалото ожесточено сражение последните успяват да отблъснат противника [Xen., Hell., VII, 5, 15–17], което дава възможност на мантинейците да приберат своите граждани, роби и добитък от полето.

След провала на опита да изненада противника Епаминонд повежда своите войски от Тегея към Мантинея. В последвалото сражение се срещат едни от най-силните и многобройни войски сражавали се през разглежданата епоха. Армията командвана от Епаминонд се включва от войските на беотийци, евбеици, тесалийски контингенти изпратени от Александър Ферски и от неговите противници. Към тях в Пелопонес се присъединяват съюзните на тиванците аркадски полиси: Тегея, Мегалополис, Азея, Палантион и редица малки аркадски полиси, а също така аргосците и месенците [Xen., Hell., VII, 5, 4–5]. Войските на антитиванската коалиция включват военни контингенти от Спарта, Атина, Елида, Ахея, Мантинея и аркадските полиси, които са нейни съюзници.

Достигайки позициите на противника Епаминонд дава знак на своите войски за сваляне на оръжието, което означава, че се готви да се разположи на лагер. По този начин той заблужда враговете си, защото те решават, че този ден няма да има битка и се отпускат. Когато разбира, че неговата хитрост е подействала заповядва на придвижващите се в колона отряди да се престроят във фронт и ги повежда срещу спартанците [Xen., Hell., VII, 5, 21–22]. Също както при Левктра образува ударна колона от хоплити с голяма дълбочина. Тя заедно с тесалийската, беотийската конница и пелтастите формира ударна групировка, която нанася главния удар. Атаката е насочена срещу спартанците, които атакувани по фронта от хоплитите на тиванците, а във фланг и тил от конницата и пелтастите не издържат и отстъпват [Xen., Hell., VII, 5, 23–24]. В хода на боя Епаминонд е тежко ранен и по-късно умира от раните си [Wheeler, E. 1991, p. 146]. Смъртта на командващия деморализира неговите войски и те не успяват да закрепят постигнатия успех. Те се оттеглят към своите първоначални позиции, а част от победителите са избити от атиняните [Xen., Hell., VII, 5, 25; Diod., XV, 84, 4–87; Roisman, J. 2017, pp. 328–332; Krentz, P. 2002, pp. 32–33; Жеков, Ж. 2013, с. 58–60].

Сражението завършва практически без победител, което не пречи и на двете воюващи страни да се обявят за такива [Xen., Hell., VII, 5, 27]. Тиванците се аргументират с факта, че са разгромили спартанците, а техните противници, защото атиняните успяват да избият част от победилите тивански войски, а също така поради факта, че всички останали техни контингенти без спартанците запазват своите позиции. След битката тиванците и техните съюзници се завръщат на първоначалните си позиции, след което се изтеглят от полесражението и се завръщат в родните си полиси.

Практически тази битка не решава въпроса за хегемонията над Елада, а напротив още повече задълбочава кризисните явления. Войната между Спарта и Тива продължава, но вече с много по-ниска интензивност. Продължават военните конфликти между Тегея и Мантинея и съюзните им аркадски полиси. Ситуацията в Тесалия остава нестабилна. Фокида излиза от орбитата на тиванското влияние, което отново създава сериозна заплаха за Тива от запад. Атина излиза с най-големи позитиви от тази битка, но нейните опити за налагане на открит диктат спрямо членовете на Втория атински морски съюз водят до сериозни напрежения между нея и тях, което е индикация за сериозни проблеми вътре в съюза. Спарта така и не успява да си върне Месения, което означава, че тя вече никога няма да може да възстанови старата си мощ, а Агезилай II е принуден да замине като наемник в Египет за да осигури пари за вербуване на наемници от спартанците.

Смъртта на Епаминонд демонстрира колко нереалистични са тиванските претенции за хегемония [Shrimpton, G. 1971, p. 311]. След нея активността и успехите на тиванците рязко спадат, което показва, че техните успехи се дължат главно на гения на Епаминонд и неговия най-близък сподвижник Пелопид, който загива в битка по-рано в Тесалия [Buckler, J. 1980, pp. 220–221; Tuplin, C. 1984, pp. 346–358]. След смъртта им тиванците не успяват да излъчат лидер, който да може да продължи да отстоява техните претенции за хегемония в Елада [London, J. 2005, p. 18], а в същото време собствените им ресурси бързо се изтощават и те не са способни да продължат активната външна политика следвана в периода между 370–362 г. пр. Хр. [Buckler, J. 1989, p. 1].

Епохата на тиванската хегемония в Елада, която може да бъде определена и като опит за хегемония, а не реална такава е период на непрекъснати войни, които обхващат цяла Елада [Ruzicka, S. 1998, pp. 60–69]. Тези войни изтощават елинските полиси и до голяма степен подготвят налагането на македонската хегемония, защото се оказва, че липсва реален претендент сред могъщите елински полис, който може да обедини около себе си Елада и да поведе съпротивата срещу изключително агресивната политика на Филип II [Schachter, A. 2016, pp. 114–131]. Провалът на Тива да се превърне в хегемон на Елада е показателен за основния проблем пред всеки подобен опит. Той се натъква на ожесточена съпротива от страна на останалите елински полиси, защото противоречи на основният функционален принцип на полиса като държавно политическа структура, а той е принципът на автономията [Лозанова-Станчева, В. 2012, с. 77]. Всеки елински полис иска да е преди всичко независим, което влиза в остро противоречие с всеки опит за налагане на хегемония над Елада, от който и да е елински полис. Поради тази причина до голяма степен се провалят опитите за хегемония на Атина, Спарта и накрая Тива [Beck, H. 2001, pp. 362–372].

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори / Sources

- Aeschines.** Orationes. Post F. Frankium curavit F. Blass. Editio altera correctior. Lipsiae, 1908.
Cornelii Nepotis. De illustribus viris. Ed. P. K. Marshall, Leipzig, 1991.
Demosthenes. Orationes. T. I - IV. Ed. M.R. Dils. Oxford, 2002–2009.
Diodorus Siculus. Bibliotheca historica. Rec. L. Dindorfus, vol. I–V, Lipsiae: Teubner, 1866–1868.
Isocrates. Opera omnia. Ed. B. G. Mandilaras. Vol. I – III. München – Leipzig, 2003.
Pausaniae. Graeciae descriptio. Ed. F. Spiro. Vol. I–III. Lipsiae: Teubner, 1903.
Plutarchi. Vitae parallelae. Rec. K. Ziegler, Vol. I – IV, Lipsiae: Teubner, 1914–1934.
Polyaeni. Strategematon libri VIII. Ed. E. Woelfflin, j. Melber. Lipsiae: Teubner, 1887.
Xenophon. Hellenica. Ed. Strasburger, München, 1970.

Публикации / Publications

- Жеков, Ж.** 2013 – Ж. Жеков. Епаминонд философът – стратег. – In: Societas Classica. Култури и религии на Балканите, в Средиземноморието и Изтока. т. VI. ред. И. Дончева, И. Мандова. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2013, 55–65. [Zhekov Zh. 2013 – Zh. Zhekov. Epaminond filosofat – strateg. – In: Societas Classica. Kulturi i religii na Balkanite, v Sredizemnomoriето i Iztoka. t. VI. red. I. Doncheva, I. Mandova. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2013, 55–65.] (In Bulgarian)
- Кутергин, В.** 1991 – В. Кутергин. Беотийский союз в 379–335 гг. до н. э. Саранск, 1991. [Kutergin, V. 1991 – V. Kutergin. Beotiyskiy soyuz v 379–335 gg. do n. e. Saransk, 1991.] (In Russian)
- Лозанова-Станчева, В.** 2012 – В. Лозанова-Станчева. ЕЛЛНИКА. Политика и култура на Древна Елада. Книга първа. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2012. [Lozanova-Stancheva V. 2012 – V. Lozanova-Stancheva. ЕЛЛНИКА. Politika i kultura na Drevna Elada. Kniga parva. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 2012.] (In Bulgarian)
- Alcock, S.** 1999 – S. Alcock. The Pseudo-History of Messenia Unplugged. – Transactions of the American Philological Association, 129, 1999, 333–341.
- Ambaglio, D.** 1995 – D. Ambaglio. La Biblioteca Storica di Diodoro Siculo: problemi e metodo. Como, 1995.
- Aravantinos, V., Papazarkadas, N.** 2012 – V. Aravantinos, N. Papazarkadas. *ἡγεμονία*: A New Treaty from Classical Thebes. – Chiron, 42, 2012, 239–254.
- Aymard, A.** 1954 – A. Aymard. Philippe de Macédoine otage à Thèbes. – Revue des Études Anciennes, 56, 1954, 15–36.
- Badian, E.** 1995 – E. Badian. The Ghost of Empire. Reflections on Athenian Foreign Policy in the Fourth Century BC. – In: Die Athenische Demokratie im 4. Jahrhundert v. Chr. Vollendung oder Verfall einer Verfassungsform? Hrsg. W. Eder. Stuttgart, 1995, 79–106.
- Bearzot, C.** 2011 – C. Bearzot. Xenophon on the Athenian embassy to Susa (367 BC). – Historika, 1, 2011, 21–37.

- Bearzot, C.** 2019 – C. Bearzot. The Foreign Politics of the Arkadian League: from Lykomedes of Mantinea to staseis among homoethneis. – In: *Ethnos and Koinon. Studies in Ancient Greek Ethnicity and Federalism*. Eds. A. Beck, K. Buraselis, A. McAuley. Stuttgart: Franz Steiner, 2019, 257–270.
- Beck, H.** 1997 – H. Beck. *Polis und Koinon. Untersuchungen zur Geschichte und Struktur der griechischen Bundesstaaten im 4. Jahrhundert v. Chr.* Stuttgart, 1997.
- Beck, H.** 2000 – H. Beck. Thebes, the Boiotian League, and the “Rise of Federalism” in Fourth Century Greece. – In: *Presenza e Funzione della Città di Tebe nella Cultura Greca. Atti del Convegno Internazionale (Urbino 7–9 luglio 1997)*, Istituti Editoriali e Poligrafici internazionali. Ed. P. Angeli Bernardini. Pisa–Roma, 2000, 331–344.
- Beck, H.** 2001 – H. Beck. “The Laws of the Fathers” versus “The Laws of the League”: Xenophon on Federalism. – *Classical Philology*, 96/4, 2001, 355 – 375.
- Beck, H., Ganter, A.** 2015 – H. Beck, A. Ganter. Boiotia and the Boiotian Leagues. – In: *Federalism in Greek Antiquity*. Eds. H. Beck, P. Funke. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, 132–157.
- Beckman, D.** 2017 – D. Beckman. King Artaxerxes’ Aegean Policy. – *Journal of Persianate Studies*, 10, 2017, 1–25.
- Beister, H.** 1989 – H. Beister. Hegemoniales Denken in Thebes. – In: *Boiotika. Vorträge vom 5. Internationalen Bötien-Kolloquium zu Ehren von Professor Dr. Siegfried Lauffer*. Hrsg. H. Beister, J. Buckler. München: Editio Maris, 1989, 131–154.
- Best, J.** 1969 – J. Best. *Thracian Peltasts and their Influence on Greek Warfare*. Groningen, 1969.
- Bruce, I.** 1968 – I. Bruce. Plataea and the Fifth-Century Boeotian Confederacy. – *Phoenix*, 22/3, 1968, 190–199.
- Buckler, J.** 1978 – J. Buckler. Plutarch on the Trials of Pelopidas and Epaminondas. – *Classical Philology*, 73/1, 1978, 36–42.
- Buckler, J.** 1979 – J. Buckler. The Re-establishment of the *Boiotarchia* in 379. – *American Journal of Ancient History*, 4/1, 1979, 50–64.
- Buckler, J.** 1980 – J. Buckler. *The Theban Hegemony 371–362 B.C.* Cambridge, MA 1980.
- Buckler, J.** 1982 – J. Buckler. Alliance and Hegemony in Fourth-Century Greece: The Case of the Theban Hegemony. – *Ancient World*, 5, 1982, 79–89.
- Buckler, J.** 1985a – J. Buckler. Epameinondas and the ‘Embolon’. – *Phoenix*, 39/2, 1985, 134–143.
- Buckler, J.** 1985b – J. Buckler, Boiotian Aulis and Greek Naval Bases. – In: *Paper Selected from the 5th Naval History Symposium*. Ed. The Department of History. U.S. Naval Academy. Baltimore, (MA), 1985, 13–25.
- Buckler, J.** 1989 – J. Buckler. *Philipp II and the Sacred War*. Leiden, 1989.
- Buckler, J.** 1993 – J. Buckler. 1993. Epameinondas and Pythagoreanism. – *Historia*, 42/1, 1993, 104–108.
- Buckler, J.** 2003 – J. Buckler. *Aegean Greece in the Fourth Century B.C.* Leiden, 2003.
- Buckler, J.** 2008 – J. Buckler. Boeotian Aulis and Greek naval bases. – In: *Central Greece and the Politics of Power in the Fourth Century BC*. Eds. J. Buckler, H. Beck. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, 180–198.
- Burnett, A.** 1962 – A. Burnett. Thebes and the Expansion of the Second Athenian Confederacy: IG II 40 and IG II 43. – *Historia*, 11/1, 1962, 1–17.
- Cargill, J.** 1981 – J. Cargill. *The Second Athenian League. Empire or Free Alliance?* Berkeley–Los Angeles–London: University of California Press, 1981.
- Cargill, J.** 1995 – J. Cargill. *Athenian Settlements of the Fourth Century B.C.* Leiden–New York–Köln: Brill, 1995.
- Carrata Thomes, F.** 1952 – F. Carrata Thomes. *Egemonia Beotica E Potenza Maritima Nella Politica Di Epaminonda*. Torino, 1952.
- Cawkwell, G.** 1961 – G. Cawkwell. The Common Peace of 366/5 B.C. – *Classical Quarterly*, 11/1, 1961, 80–86.
- Cooper, F.** 2000 – F. Cooper. The Fortifications of Epaminondas and the Rise of the Monumental Greek City. – In: *City Walls: The Urban Enceinte in Global Perspective*. Ed. J. Tracy. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 155–191.
- Cross, N.** 2017 – N. Cross. The Imitation Game: Interstate Alliances and the Failure of Theban Hegemony in Greece. – *Journal of Ancient History*, 5/2, 2017, 1–24.

- De Voto, J.** 1984 – J. De Voto. Pelopidas and Kleombrotos at Leuktra. – *Ancient History Bulletin*, 3, 1984, 115–118.
- De Voto, J.** 1989 – J. De Voto. The Liberation of Thebes in 379/8 B.C. – In: *Daidalikon: Studies in Memory of Raymond V. Schoder*. Ed. Robert F. Sutton. Wauconda, IL: Bolchazy-Carducci, 1989, 106–116.
- Dreher, M.** 1995 – M. Dreher. *Hegemon und Symmachoi: Untersuchungen zum zweiten athenischen Seebund*. Berlin–New York: de Gruyter, 1995.
- Dušanič, S.** 2011a – S. Dušanič. Le médisme d’Isménias et les relations gréco-perses dans la politique de l’Académie platonicienne (383-378) av. J.-C. – In: *Plato’s dialogues and Athenian Politics*. Beograd: Zavod za udzbenike, 2011, 149–169.
- Dušanič, S.** 2011b – S. Dušanič. Ismenias and Polycrates in the *Meno*. Notes on Plato’s allusive art and the Greek politics of the 380’s. – In: *Plato’s dialogues and Athenian Politics*. Beograd: Zavod za udzbenike, 2011, 170–183.
- Duszyński, W.** 2020 – W. Duszyński. Athenian ‘Imperialism’ in the Aegean Sea in the 4th Century BCE: The Case of Keos. – *Electrum*, 27, 2020, 117–130.
- Fisher, N.** 1994 – N. Fisher. Sparta Re(de)valued: Some Athenian Public Attitudes to Sparta between Leuctra and the Lamian War. – In: *The Shadow of Sparta*. Eds. A. Powell, S. Hodkinson. London – New York, 1994, 347–400.
- Forsén, B.** 2000 – B. Forsén. Population and political strength of some southeastern Arkadian poleis. – In: *Further studies in the ancient Greek Polis*. Ed. P. Flensted-Jensen. Stuttgart: F. Steiner, 2000, 35–55.
- Fossey, J.** 1979 – J. Fossey. Un base naval d’Epaminondas. – In: *Teiresias Supplement*, 2, 1979, 9–13.
- Fossey, J.** 2014 – J. Fossey. *Epigraphica Boeotica II. Further Studies on Boiotian Inscriptions*. Leiden–Boston: Brill Publishers, 2014.
- Frakes, R.** 2017 – R. Frakes. In Search of Plutarch’s Lost *Life of Epaminondas*. – *Historian*, 79/3, 2017, 451–475.
- Grandjean, C.** 2002 – C. Grandjean. La Question de l’État Messénien. – *Revue des Études Grecques*, 115/2, 2002, 538–560.
- Gray, V.** 1989 – V. Gray. *The Character of Xenophon’s Hellenica*. Baltimore: Johns Hopkins, 1989.
- Gray, V.** 2011 – V. Gray. *Xenophon’s Mirror of Princes, Reading the Reflections*. Oxford, 2011.
- Griffith, G.** 1935 – G. Griffith. *The Mercenaries of the Hellenistic World*. Cambridge, 1935.
- Hanson, V.** 1988 – V. Hanson. Epameinondas, the Battle of Leuktra and the ‘Revolution’ in Greek Battle Tactics. – *Classical Antiquity*, 7, 1988, 190–207.
- Hanson, V.** 1998 – V. Hanson. *Warfare and Agriculture in Classical Greece*. Berkeley – Los Angeles, 1998.
- Heskel, J.** 1997 – J. Heskel. *The North Aegean Wars, 371 – 360 B.C.* Stuttgart: Steiner, 1997.
- Hornblower, S.** 1990 – S. Hornblower. When Was Megalopolis Founded? – *Annual of the British School at Athens*, 85, 1990, 71–77.
- Jehne, M.** 1994 – M. Jehne. *Koine Eirene: Untersuchungen zu den Befriedungs- und Stabilisierungsbemühunge in der griechischen Poliswelt des 4. Jahrhunderts v. Chr.* Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1994.
- Jehne, M.** 1999 – M. Jehne. Formen der thebanischen Hegemonialpolitik zwischen Leuktra und Chaironeia (371–338 v.Chr.). – *Klio*, 81, 1999, 317–358.
- Jekov, J.** 2009 – J. Jekov. The Stratagem of Epaminondas. – In: *Thracia XVIII. In Memoriam Alexandri* Fol. Sofia, 2009, 311–318.
- Kelly, D.** 1982 – D. Kelly. The Theban Hegemony. – In: *Hellenika: Essays on Greek Politics and History*. Ed. G. H. R. Horsley. North Ryde, Australia: Macquarie Ancient History, 1982, 151–162.
- Krentz, P.** 2002 – P. Krentz. Fighting by the Rules: the Invention of the Hoplite Agon. – *Hesperia*, 71, 2002, 23–39.
- Launey, M.** 1949 – M. Lanney. *Recherches sur les armées hellénistiques*. I, Paris, 1949.
- Lendon, J.** 2005 – J. Lendon. *Soldiers and Ghosts. A History of Battle in Classical Antiquity*. Yale, 2005.
- Mack, W.** 2015 – W. Mack. *Proxeny and Polis: Institutional Networks in the Ancient Greek World*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Maher, M.** 2017 – M. Maher. *The Fortifications of Arkadian City States in the Classical and Hellenistic Periods*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Maher, M., Mowat, A.** 2018 – M. Maher, A. Mowat. The Defense Network in the Chora of Mantinea. – *Hesperia*, 87/3, 2018, 451–495.

- Marincola, J.** 2014 – J. Marincola. Rethinking Isocrates and Historiography. – In: Between Thucydides and Polybius. The Golden Age of Greek Historiography. Ed. G. Parmeggiani. Washington, DC: Harvard University Press, 2014, 49–61.
- Martin, T.** 1984 – T. Martin. Reviewed Work: The Second Athenian League: Empire or Free Alliance? by Jack Cargill. – *Classical Philology*, 79/3, 1984, 243–247.
- Nielsen, T.** 2015 – T. Nielsen. The Arkadian Confederacy. – In: Federalism in Greek antiquity. Eds. H. Beck, P. Funke. Cambridge: Cambridge University Press, 2015, 250–268.
- Parker, V.** 2018 – V. Parker. Errors and Doublets: Reconstructing Ephoros and Appreciating Diodoros. – In: Diodoros of Sicily: Historiographical Theory and Practice in the Bibliothek. Eds. L. Hau, A. Meeus, B. Sheridan. Leuven–Paris–Bristol, 2018, 189–206.
- Pikoulas, Y.** 1999 – Y. Pikonlas. The road net-work in Arkadia. – In: Defining ancient Arkadia: symposium, April, 1–4 1998. Eds. T. H. Nielsen, J. Roy. Copenhagen: Munksgaard, 1999, 248–319.
- Roesch, P.** 1984 – P. Roesch. Un décret inédit de la ligue Thébaine et la flotte d'Epaminondas. – *Revue des Études Grecques*, 97, 1984, 45–60.
- Roy, J.** 1971 – J. Roy. Arcadia and Boeotia in Peloponnesian Affairs, 370-362 B.C. – *Historia*, 20, 1971, 569–599.
- Roy, J.** 2005 – J. Roy. Synoikizing Megalopolis: The Scope of the Synoikism and the Interests of Local Arkadian Communities. – The Norwegian Institute at Athens, 2005, 261–270.
- Roy, J.** 2007 – J. Roy. The Urban Layout of Megalopolis in Its Civic and Confederate Context. – *British School at Athens Studies*, 15, 2007, 289–295.
- Roy, J.** 2009 – J. Roy. Finding the Limits of Laconia: Defining and Redefining Communities on the Spartan – Arkadian Frontier. – *British School at Athens Studies*, 16, 2009, 205–211.
- Roy, J.** 2014 – J. Roy. Emplekton technique in fortification at Ithome/Messene, Megalopolis, and Mantinea: The work of Theban military engineers? – *Proceedings of the Danish Institute at Athens*, 7, 2014, 123–131.
- Roy, J.** 2019 – J. Roy. The Dynamics of the Arkadian ethnos, or poleis versus koinon. – In: Ethnos and Koinon. Studies in Ancient Greek Ethnicity and Federalism. Eds. A. Beck, K. Buraselis, A. McAuley. Stuttgart: Franz Steiner, 2019, 243–255.
- Roisman, J.** 2017 – J. Roisman. The Classical Art of Command: Eight Greek Generals Who Shaped the History of Warfare. Oxford University Press, 2017.
- Rung, E.** 2013 – E. Rung. The Mission of Philiscus to Greece in 369/8 B.C. – *Anabasis*, 4, 2013, 35–50.
- Rung, E.** 2022 – E. Rung. The Persian King as a Peacemaker The Ideological Background of the Common Peace Treaties in 4th Century Greece. – *ΚΤΕΜΑ*, 47, 2022, 97–120.
- Ruzicka, S.** 1998 – S. Ruzicka. Epaminondas and the Genesis of the Social War. – *Classical Philology*, 93, 1998, 60–69.
- Ruzicka, S.** 2012 – S. Ruzicka. Trouble in the West: Egypt and the Persian Empire, 525 – 332 BCE. Oxford–New York: Oxford University Press, 2012.
- Schachter, A.** 2014 – A. Schachter. Creating a Legend: The War between Thebes and Orchomenos. – *Quaderni Urbinati di Cultura Classica*, 135/1, 2014, 65–88.
- Schachter, A.** 2016 – A. Schachter. From Hegemony to Disaster: Thebes from 362 to 355. – In: Boiotia in Antiquity: Selected Papers. Ed. A. Schachter, Cambridge, 2016, 113–132.
- Seager, R.** 1974 – R. Seager. The King's Peace and the Balance of Power in Greece 386-362 B.C. – *Athenaeum*, 52, 1974, 36–63.
- Shipley, G.** 2000 – G. Shipley. The Extent of Spartan Territory in the Late Classical and Hellenistic Periods. – *The Annual of the British School at Athens*, 95, 2000, 367–390.
- Shrimpton, G.** 1971 – G. Shrimpton. The Theban Supremacy in Fourth-Century Literature. – *Phoenix*, 25, 1971, 310–318.
- Sordi, M.** 1989 – M. Sordi. Pelopida da Tegira a Leuttra. – In: Boiotika. Vorträge vom 5. Internationalen Bötien-Kolloquium zu Ehren von Professor Dr. Siegfried Lauffer. Hrsg. H. Beister, J. Buckler. München: Editio Maris, 1989, 123–130.
- Sordi, M.** 1995 – M. Sordi. Tendenze Storiografiche e Realtà storica nella Liberazione della Cadmea in Plut., *Pel.* 5–13. – In: Teoria e Prassi Politica nelle Opere di Plutarco. Eds. I. Gallo, B. Scardigli. Naples: M. D'Auria, 1995, 415–422.
- Sprawski, S.** 2006a – S. Sprawski. Alexander of Pherae: Infelix tyrant. – In: Ancient Tyranny. Ed. S. Lewis. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006, 135–148.

- Sprawski, S.** 2006b – S. Sprawski. Jason of Pherae, a Leader of the Thessalians. – *Hypereia*, 4, 2006, 203–210.
- Stylianou, P.** 1998 – P. Stylianou. *A Historical Commentary on Diodorus Siculus Book 15*. Oxford–New York, 1998.
- Thompson, W.** 1983 – W. Thompson. Arcadian Factionalism in the 360's. – *Historia*, 32/2, 1983, 149–160.
- Tuplin, C.** 1984 – C. Tuplin. Pausanias and Plutarch's Epaminondas. – *Classical Quarterly*, 34, 1984, 346–358.
- Tuplin, C.** 1987 – C. Tuplin. The Leuctra Campaign: Some Outstanding Problems. – *Klio*, 69, 1987, 84–93.
- Tuplin, C.** 2004 – C. Tuplin. Xenophon and his World: An Introductory Review. – In: *Xenophon and his World. Papers from a conference held in Liverpool in July 1999*. Ed. Ch. Tuplin. Stuttgart, 2004, 13–32.
- van Wijk, R.** 2019 – R. van Wijk. Contested Hegemonies: Thebes, Athens and Persia in the Aegean of the 360s. – In: *Empires of the Sea: Maritime Power Networks in World History*. Eds. R. Strootman, F. van den Eijnde, R. van Wijk. Leiden–Boston: Brill, 2019, 81–112.
- van Wijk, R.** 2020 – R. van Wijk. The Centrality of Boiotia to Athenian Defensive Strategy. – In: *AHB Supplemental, Volume 1*, 2020, 107–137.
- Vela Tejada J.** 2015 – J. Vela Tejada, Hegemony and Political Instability in the Black Sea and Hellespont after the Theban Expedition to Byzantium in 364 BC, in, *The Danubian Lands between the Black, Aegean and Adriatic Seas (7th Century BC - 10th Century AD)*. Proceedings of the Fifth International Congress on Black Sea Antiquities (Belgrade, 17-21 September 2013). Eds. G.R. Tsetskhladze. A. Avram, J. Harsgrave. Oxford, 2015, 53–57.
- Walter, U.** 2003 – U. Walter. Isokrates metanóon? Traditionen griechischer Kriegs- und Außenpolitik bei Isokrates. – In: *Isokrates: Neue Ansätze zur Bewertung eines politischen Schriftstellers*. Hrsg. W. Orth. Trier: Wissenschaftlicher Verlag, 2003, 78–94.
- Waterfield, R.** 2004 – R. Waterfield. Xenophon's Socratic Mission. – In: *Xenophon and his World. Papers from a conference held in Liverpool in July 1999*. Ed. Ch. Tuplin. Stuttgart, 2004, 79–114.
- Westlake, H.** 1975 – H. Westlake. Xenophon and Epaminondas. – *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 16/1, 1975, 23–40.
- Wheeler, E.** 1991 – E. Wheeler. The general as hoplite. – In: *Hoplites: the classical Greek battle experience*. Ed. V. D. Hanson. London-New York, 1991, 121–170.
- Wheeler, E.** 2010 – E. Wheeler. Polyaeus: *Scriptor Militaris*. – In: *Polyainos. Neue Studien - Polyaeus. New Studies*. Ed. K. Brodersen. Berlin: Verlag Antike e.K., 2010, 3–42.
- Whitehead, D.** 1980 – D. Whitehead. Euphron, Tyrant of Sikyon: an unnoticed problem in Xenophon, *Hellenica*, VII, 3, 8. – *Liverpool Classical Monthly*, V/8, 1980, 175–178.
- Wiater, N.** 2006 – N. Wiater. Geschichtsschreibung und Kompilation. Diodors historiographische Arbeitsmethode und seine Vorstellungen von zeitgemäßer Geschichtsschreibung. – *Rheinisches Museum*, 149, 2006, 248–271.
- Wiseman, J.** 1969 – J. Wiseman. Epaminondas and the Theban Invasion. – *Klio*, 51, 1969, 177–199.